

UiT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Institutt for helse- og omsorgsfag

I naturen er jeg aldri alene

En kvalitativ studie av salutogenese hos samiske krigsoverlevende

—

Anja Karin Somby

Masteroppgave i Psykisk helse med fordypning i relasjon og nettverk Oktober 2016

Forord

Bildet på forside er tatt av I. Sælø etter krigen en gang på 40 tallet. Det er travløp på Tanaisen ved Nuorgam.

Det er min nå avdøde bestefar Uzza-Sombi, Aslak A Sombi som står med kjøre reinen.

Han var en stor forteller og joiker. Denne oppgaven er dedikert til ham og hans historier om krigen.

Bildet er brukt med tillatelse av eier.

Sammendrag

Bakgrunn og hensikt:

Hva var psykiske beskyttende faktorer for den samiske befolkningen i Øst-Finnmark under krigen og i etterkrigstiden? Dette spørsmålet stilles med tanke på de påkjenninger som disse menneskene opplevde i det nedbrente Finnmark. Det er forsket lite på dette feltet og nå i forbindelse med krigsminne markeringer etter 2 verdenskrig blir slike spørsmål aktuelle.

Er den motstandskraften mulig å beskrive og hva har den bestått av?

Problemstilling:

”Hva kan ha vært viktige helsebringende faktorer for samiske personer i Øst - Finnmark som opplevde den tyske okkupasjonen under andre verdenskrig, ble utsatt for tvangsevakuering eller som flyktet fra evakueringen, og som bodde i Øst-Finnmark i etterkrigstiden”

Metode:

Kvalitativ studie med data samlet inn med semistrukturert intervju av 7 kvinner og menn.

Resultater og konklusjon:

Det var birgen, eller motstandskraft blant informantene som er av komplekst art. Denne er kulturell og kontekstuell. Informantene mener den må bygges fra barndommen.

Nøkkelord: verdenskrig. Salutogenese, birget, resiliense, motstandskraft, historie, traume

Abstact

Background and purpose:

what was the psychiatric protection mechanism among the sami people after world war 2 in Øst.Finnmark region? This question remains unanswered 70 years after significant war trauma. Lacking research of the theme these questions rise with memorial seremonies.

Is it possible to seek answers to this?

Research question:

What may have been important healing factors for Sami people in the East - Finnmark who experienced the German occupation during World War II, was subjected to forced evacuation or fleeing evacuation, and who lived in eastern Finnmark postwar.

Method:

Qualitative study based on data collected with semi-structured interview of 7 women and men.

Result og conclusion:

There was *birgen*, or coping among informants. Results are complex. Due to cultural and contextual factors. Informants believe this must be built from childhood.

Keywords: war, Salutogenese, birget, resiliense, motstandskraft, history, trauma

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Formål og problemstilling	2
1.1.1	Problemstilling:.....	2
1.2	Oppgavens oppbygging.....	3
2	Historisk bakgrunn.....	3
2.1	Andre verdenskrig i Nord-Norge.....	3
2.2	Hverdagsliv i Øst- Finnmark på 1940 tallet	4
3	Tidligere forskning	5
4	Teori og begreper.....	9
4.1	Psykisk helse.....	9
4.2	Positiv psykologi	10
4.3	Resiliens, salutogenese og birgen.....	10
4.3.1	Resiliens	11
4.3.2	Salutogenese.....	12
4.4	Birget.....	14
4.5	Slekt og slektsforhold.....	16
5	Metode	17
5.1	Valg av forskningsmetode.....	17
5.2	Hermeneutisk forståelsesramme.....	18
5.3	Rekruttering til prosjektet.....	19
5.4	Semistrukturert intervju	21
5.5	Gjennomføring av intervju.....	21
5.5.1	Beskrivelse av informanter.....	23
5.6	Etiske hensyn.....	25
5.7	Forskerens rolle.	26
5.8	Validering av empiri	28
5.9	Analyse	29
6	Funn	32
6.1	Natur.....	32
6.1.1	Natur som praktisk og økonomisk ressurs.....	33
6.1.2	Emosjonell relasjon med natur.....	34
6.1.3	Naturen som arena for tradisjonsbærende aktivitet.....	35
6.2	Oppdragelse	36
6.2.1	Samisk oppdragelse	36
6.3	Familie, slekt og naboer	38

6.3.1	Slekt som kunnskaps- og kulturbærere.....	39
6.3.2	Slekt og familie hjelper og støtter.....	39
6.3.3	Storfamilien.....	40
6.3.4	Bygda og naboene.....	41
6.4	Historie og fortellertradisjoner	41
7	Drøfting av funn	43
7.1	Drøfting av Natur	43
7.1.1	Natur som praktisk økonomisk ressurs	43
7.1.2	Naturen som emosjonell relasjon	44
7.2	Oppdragelse	46
7.3	Slekt som kunnskaps- og kulturbærere.....	49
7.3.1	Slekt og familie som praktiske hjelpere.	50
7.4	Historie og forteller tradisjoner	51
7.4.1	Historier som bearbeider og kollektiviserer.....	52
7.4.2	Indirekte og tvetydige fortellinger	53
7.4.3	Normativ funksjon og kunnskapsoverføring.....	54
7.5	Helhetlig forståelse	55
8	Avslutning.....	56
8.1	Noen avsluttende bemerkninger	57
8.2	Veien videre	58

Vedlegg : Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt.

Vedlegg : Intervjuguide.

Vedlegg : Samtykke til deltagelse i studie.

Vedlegg : Searvvat og jearahallamii?

Vedlegg : Jearahallan skohpi.

Vedlegg : Suollemasvuoda lohpadus.

Vedlegg : Svar fra NSD.

Vedlegg : Endringsbrev NSD.

Vedlegg : Svar fra REK.

Vedlegg : Egenerklæring.

1 Innledning

Ideen til denne studien kom etter at jeg hadde hørt et radioprogram på NRK Sápmi. En eldre mann fortalte om sine opplevelser fra krigens dager og tiden etterpå. Mannen, som var i tenårene i krigsårene, opplevde krigen og dens herjinger på nært hold. Etter krigen var det mange døde krigsfanger og falne soldater igjen i Finnmark. De avdøde lå gravlagt på tilfeldige steder. Spesielt var det mange som lå langs de veiene, som ble bygget av krigsfangene under krigen. Krigsfangene som døde, ble bare unntaksvis ordentlig begravet. De fleste ble liggende lett tildekket ved veien eller under veiene de selv hadde bygget. Som 14-15 åring ble mannen lønnet for å lete etter og merke disse gravene. Dette var en anledning til å tjene penger, og det var utenkelig på denne tiden å la en slik mulighet gå i fra seg. Nå er han en gammel mann, og bor i en kommunal omsorgsleilighet, som hadde blitt bygget der hvor fangeleiren lå for 70 år siden. Han opplevde til stadighet at han ble oppsøkt av døde fra fangeleiren og hadde forsøkt mange metoder for å bli kvitt dem. Han fortalte også at han var med på å grave frem flere døde krigsfanger i området like etter krigen (NRK Sápmi.09.03.2013).

Jeg kjenner denne mannen og etter programmet begynte å tenke etter hva jeg ellers vet om han. Han har tilsynelatende klart seg bra i livet og har vært en sentral og samlende skikkelse i sitt nærmiljø. Han fikk egen kjernefamilie, samtidig som han levde med tette bånd til sin ”storfamilie” i samisk forstand, det vil si med søsken og deres familier, tanter og onkler med familier og deres barn søskenbarna hans. Jeg spurte meg selv hva som har gjort at denne mannen har klart seg bra i livet, han har tross alt opplevd traumer som kunne ha vært invalidiserende i ung alder.

Jeg spurte meg:

Hvilke faktorer har vært viktige for at han kunne *klare seg* - på samisk *birget* ?

Hva slags *motstandskraft* hadde han og hvordan ervervet han seg den?

Jeg fant Aron Antonovskys teori om *salutogenese* (Antonovsky 2014 og 1979) som godt egnet til mitt formål.

1.1 Formål og problemstilling

Formål med studiet er å undersøke, diskutere og løfte frem erfaringer, kulturelle strukturer og mestringsstrategier, hos mine informanter i forbindelse med opplevelser under og etter andre verdenskrig. Disse mestringsstrategiene allmengyldige for den samiske befolkningen i krigs og postkrigstid i Finnmark men spesielle for den enkelte informant.

1.1.1 Problemstilling:

”Hva kan ha vært viktige helsebringende faktorer for samiske personer i Øst - Finnmark som opplevde den tyske okkupasjonen under andre verdenskrig, ble utsatt for tvangsevakuering eller som flyktet fra evakueringen, og som bodde i Øst-Finnmark i etterkrigstiden”

Med helsebringende faktorer mener jeg i denne sammenhengen kulturelle og personlige faktorer som kan virke positivt og styrkende på personers helse og evne til å komme seg, eller berge seg, på samisk; *birget*, etter traumer. *Salutogenese* kan sies å være en teori om helsebringende faktorer, det vil si om hvilke forhold i livet som er bra for helse og hvilke faktorer som fremmer god helse. Den *salutogenetiske* forståelsen av helse er at god helse er knyttet til en persons holdninger til livet og evne til å takle stress, overraskende hendelser, men også at sosiale og kulturelle systemer kan virke beskyttende og helsefremmende (Antanovski 2014).

Mitt ønske er å åpne en liten dør inn til det samiske verdensbilde og gjøre det mer tilgjengelig for meg selv og andre hjelpere og interesserte. Jeg vil øke min egen bevissthet for hvilke faktorer som ser ut til å være viktig for å bevare god psykisk helse hos samer som opplevde andre verdenskrig som barn og hvordan disse ble eller blir brukt. Da dette er en kvalitativ studie med få informanter tar jeg ikke sikte på å komme frem til faktorer som kan sies å være generelle, men jeg vil diskutere det mine informanter forteller om hva de selv mener har virket styrkende og beskyttende (Thagaard 2013). I lys av Antanovskis teori (2014) om *salutogenese* vil jeg forsøke og knytte teorien om *salutogenese* til det samiske begrepet *birgen* (Aikio 2010).

At jeg har valgt å bruke *salutogenese* som teori og det samiske begrepet *birgen*, har konsekvenser for min tilnærming. Dette er ikke er en oppgave om psykiatriske diagnoser og

sykdomsbehandling. I oppgaven utforsker hva som gir god psykisk helse, med et utvidet syn på helse som mer en fravær av sykdom. Oppgaven fokuserer på de ressurser som er viktige for å opprettholde god psykisk helse (Antonovsky 2014).

Jeg vil også i studien undersøke hvorvidt kulturelle og sosiale systemer, blant annet samiske familierelasjoner og en kulturspesifikk tilknytning til naturen, kan tenkes å virke beskyttende i forhold til psykisk helse for mennesker som har opplevd psykiske påkjenninger som barn eller unge voksne. Det har også vært viktig for meg å undersøke om personlige egenskaper og særegne kulturelle systemer, som for eksempel det samiske familiesystemet og historieforteller tradisjoner, kan gi viktige bidrag til forskning gjennom å gi innblikk i et ellers skjult landskap.

1.2 Oppgavens oppbygging

I kapittel 2, beskriver den historiske og kontekstuelle bakgrunnen for dette prosjektet, som innbefatter historie rundt andre verdenskrig i Finnmark og hverdagsliv på 1940 tallet. i Kapittel 3 gjør jeg rede for tidligere forskning på feltet, i kapittel 4 tar for seg sentrale teorier og begreper. I kapittel 5 beskrives metode; intervju og analyse, mens i kapittel 6 beskrives funnene mine. Kapittel 7 inneholder drøftinger av funnene og Kapittel 8 er avslutningskapittelet med avsluttende kommentar og tanker om veien videre.

2

Historisk bakgrunn

For å få en innsikt i de vanskelige livsbetingelsene for samiske personer under andre verdenskrigen og i den norske etterkrigstiden, vil jeg først gi en kort beskrivelse av andre verdenskrig i Nord-Norge og hverdagsliv på den tiden. Jeg også vil redegjøre for de samiske begreper.

2.1 Andre verdenskrig i Nord-Norge

Etter andre verdenskrig var store deler av Finnmark brent ned eller bombet. Finnmark hadde vært base for store tyske tropper underkrigen. . Hele nordkalotten var preget av den tyske krigsmaktens forsøk på å erobre Sovjetunionen. Nordkalotten ble området midt i ”stridens øye” og befolkningen sto midt opp i det. Bombing, soldater og krigsfanger ble forflyttet både til vanns og langs veiene allerede fra 1940 (Haugalid mfl 1985, Petterson 2014 og 2008). Aktive krigshandlinger satte sitt preg på befolkningen. Mange finnmarkinger måtte huse tyske soldater i løpet av krigsårene og det var flere fangeleirer i området. Krigsfangene ble

utsatt for umenneskelige påkjenninger og lidelser. Mange led og fikk en brutal død i fangenskap. Brutaliteten og lidelsene satte sitt preg på befolkningen og mange kan vitne om grusomhetene (Johansen 2013). Høsten 1944 var det i Øst-Finnmark kamphandlinger mellom russiske og tyske soldater flere steder før tyskerne til slutt trakk seg ut (Petterson 2008, Ballari mfl 2015).

Landskapet i Finnmark er fremdeles den dag i dag preget av den tyske invasjonen. Mye av det nåværende veinettet og flyplassene i Finnmark er bygget opp av krigsfanger under krigsårene.

Mot slutten av krigen, høsten 1944 kom evakueringen og nedbrenning av Finnmark og Nord-Troms. Det skulle ikke bli noe igjen til de sovjetiske soldatene som kom etter dem. Det ble beordret evakuering av befolkningen. 75.000 mennesker ble frivillig eller ufrivillig evakuert. Det har blitt anslått at 25.000 mennesker ble drevet på flukt i Finnmark. De som flyktet og motsatte seg evakueringen gjorde det med fare for liv og helse. De fleste dro på svært kort varsel i mange av de evakuerte områdene. Lidelsene på overfylte evakueringsbåter var store. Smittsomme sykdommer og usikkerheten tærte på dem mens de ble fraktet under fryktelige forhold til ukjent sted og ukjent skjebne (Hauglid mfl, 1985, Petterson 2008 og 2014, Birkeland(red) 2014, Johansen 2013, Ballari mfl. 2015). Det var trusler om at de som motsatte seg evakuering ville bli straffet hardt, med døden. Det å bli igjen var også vanskelig med tanke på mat og tak over hodet. Det var også usikker hvor lenge denne situasjonen ville vare.

2.2 Hverdagsliv i Øst- Finnmark på 1940 tallet

Den industrielle revolusjon hadde ikke nådd de nordligste områdene i Norge på 1940- tallet. Det var lite utbygd veinett, det var ingen tog eller flyplasser. Utdanningsnivået var lavt. Mye av tiden til både voksne og barn ble brukt i naturen og utendørs i forbindelse med de forskjellige gjøremål (Nymo 2011). Men det må heller ikke glemmes at husene i 1940 årene ikke var som nå. Det var vanlig å bo i jordgammer eller i små hus, uten innlagt vann eller elektrisitet. Hvis huset hadde 2 rom i tillegg til kjøkkenet var det et stort hus til den tid å være. Stue var ikke et vanlig rom, kjøkkenet var hovedrommet der all aktivitet foregikk (Petterson 2014). Det var ofte mange om plassen, og lys ble ikke brent i unødvendig. Store barnekull var vanlig, dessuten ble også fjernere slektninger innlemmet i storfamilien.

NOU 1998:12 om Altabataljon har følgende beskrivelse av levekårene;

”Det er en kjent sak at svært mange levde i usle kår i Finnmark både i første halvdel av dette århundret og tidligere. I tabellen ovenfor betyr «Nød» at det til tider ikke var nok mat til at barna alltid fikk spise seg mette. I de «Fattige» husholdningene var det nok mat til at barna ble mette, men kostholdet var ensidig og hus og påkledning dårlig slik at barna ofte frøs. Dette er forhold som har betydning for tåleevnen senere i livet. Spedbarnsdødelighet har vært regnet som en av de beste indikatorene på en befolknings allmenne helse. Det er en kjent sak at i fattige husholdninger blir spedbarnsdødeligheten høy, og den var høyere i Finnmark enn i det øvrige kongeriket helt opp i 1970-årene” NOU:1998:12

Dårlige levekår med fattigdom, nød og sult ble opplevd sørfra som allment i Finnmark på den tiden.

Det var også tiden før sosiale og økonomiske hjelpeordninger var vanlige. Fattigdom på penger var utbredt. Barneflokkene var store, barnedødeligheten var høy og tilgang til legehjelp var ikke vanlig. Selvhushold var det vanligste, mat, brensel til oppvarming og bekledning ble sanket og tillaget av familien selv gjennom primærnæringer (Ballari mfl 2015, Johansen, 2013. Petterson, 2008 og 2014, Finne 2005, NOU:1998:12).

3 Tidligere forskning

I helsefaglig forskning er det gjort få undersøkelser som ligger nært opp til mitt valgte tema og problemstilling. Jeg har ikke funnet noen avhandlinger eller forskning som omhandler alle de samme temaer og inklusjonskriterier, som salutogent perspektiv på helse og smerter etter krigen i Nord-Norge. Dette bekreftes også i NOU 1998:12, hvor det slås fast at det er forsket svært lite på krigen, psykisk helse og Nord-Norge. Imidlertid har Kjell Birkely Andersen fra Høgskolen i Hedmark, avdeling for helse-og idrettsfag, skrevet masteroppgaven «Å berges. Erfaringer ved alvorlige psykiske lidelser i sjøsamiske område» i 2007. Denne oppgaven er også i artikkelform i Silviken (mfl, 2010). Andersen har her gjort en kvalitativ studie, med fenomenologisk hermeneutisk tilnærming, hvor han undersøker hvilke forhold som fremmer psykiske bedringsprosesser i sjøsamisk område. Andersen har intervjuet fire personer som har lidd av alvorlige psykotiske lidelser om dette tema. Han har blant annet salutogen og samisk

identitet som viktige tema. Oppgaven tar for seg individuelle måter å klare seg på, herunder fokus på hvordan mennesker med alvorlige psykiske lidelser i sjøsamiske områder bruker sine egne ressurser og empowerment. I Andersens (2007, 2010) intervjudata vektlegger informantene viktigheten av å ha en meningsfull hverdag, samt å ha støtte fra nærmiljø og familie. Åpenhet og det å ha anledning til å sette ord på vanskelighetene oppleves også som essensielt. Samisk identitet og samiske tradisjonelle hjelpetradisjoner blir tatt frem som salutogene. Natur og det å kunne, eller måtte, se seg selv i større sammenhenger gir rom for å velvære og sinnsro. Åndelighet i form av gudstro og en mer kosmologisk åndelighet er også begge med på å gi mening. Dessuten hjelper den økonomisk sikkerhet som en storfamilie og et sosial nettverk innebærer, i det lange løp på det å klare seg psykisk.

Likeledes har Øyvind Finne fra Universitetet i Tromsø, Det samfunnsfaglige fakultet, Institutt for historie, i 2005 skrevet hovedoppgave i historie om *”Krigstraumer i et livstids perspektiv. Eksempelet Finnmark 1940-1946”*. Finne har skrevet en oppgave i historie med et sosialt og helsemessig perspektiv. Også han har intervjuet representanter for befolkningen som opplevde krigen. Finne ser på krigens virkninger på befolkningen, sosialt og helsemessig, og hvordan krigserfaringene preger flere generasjoner. Han tar utgangspunkt i en beskrivende dokumentering av andre verdenskrig og forholdene i Finnmark.

Randi Nymo har i sin doktorgradsavhandling fra Universitetet i Tromsø UIT (2011) skrevet om *”Helseomsorgssystemer i samiske markebygder i Nordre Nordland og Sør-Troms. Praksiser i hverdagslivet. ”En ska ikkje gje sæ over og en ska ta tida til hjelp”*”. Nymo har gjennomført både observasjoner og intervjuer i markesamiske områder for å belyse og beskrive hvilke helsebringende systemer som ble brukt av de forskjellige markesamiske generasjonene. Nymo bruker urfolksmetodologi for å belyse kosmologiske perspektiver, samt samiske systemer for samhandling og språk. Hun er opptatt av hvordan markesamene bruker både moderne medisinske hjelpeapparatet men også tyr til de tradisjonelle helbredere. Hun trekker frem hvordan slekt og bygd fungerer som omsorgssystemer og hvordan disse har forandret og tilpasset seg til dagens system. I følge Nymo (2011) har natur og landskap hatt betydning for markesamene, og betydningen går lenger enn til bruk av natur til avkobling og rekreasjon. Det er ikke natur generelt som har den store betydningen, men markesamenes forhold til natur og landskap som de kjenner. Naturen har opp igjennom tidene være nødvendig for beboelse (dwelling) i markebygdene. Beboerne har erfaring med å være mye ute, og de har utviklet kunnskap til å arbeide i og med naturen, samt nyttiggjøre den til formål

for å klare hverdagslivet. Markebygdingene har arbeidet i fellesskap med naturen, og dets steder har også tjent som sosial arena og som arena for møter med åndelige fenomener. Det kjente landskapet oppfattes som levende og det er praksiser for å samhandle med naturen (Nymo 2011).

Berit Andersdatter Bongo har skrevet avhandling levert for graden Philosophiae Doctor i mars 2009. Bongo har forsket på samiske begrep, forståelser og normer om helse og syn på helse og sykdom. Hun finner at helse blir omtalt på tause og indirekte måter, dette er vesensforskjellige fra den norske både i det kulturelle uttrykket og måten disse blir kommunisert og forstått på. Bongo beskriver samiske kommunikasjonsformer og hvordan disse manifesterer seg på ulike måter, hvordan forskjeller i virkelighetsoppfatninger kan fremtre i sykdoms spørsmål og hvordan disse forskjellene blir håndtert i praksis. Bongo viser også til tradisjonelle begrep og oppfatninger av noen sykdommer og behandling av disse. Hun tar også opp hvordan psykisk sykdom blir oppfattet og møtt i samisk kontekst og hvordan symptomer som blir tolket som psykosener i moderne medisinsk sammenheng blir sett som noe annet og kan bli behandlet annerledes i samiske sammenheng. Bongos urfolksmetodologiske tilnærming introduseres blant annet gjennom begrepet *birget*, som hun oversetter til *det å klare seg*. ”*En skal klare seg og ikke være til byrde for andre*”, Bongo viser da til praksis hvor sorg og smerte skal skjules og bæres alene. Dette kan være vanskelig å forstå for utenforstående og Bongo bruker det samiske idealet for barneoppdragelse med at barna skal læres opp til å være selvstendige ”*Iešbirgejeadjit*” for å gjøre dette fenomenet mer forståelig. Også Bongo har brukt hermeneutikk i sin analyse (Bongo 2009).

Aimo Aikio har skrevet boken «*Olmmošhan gal birge, áššit mat ovddidit birgema*», utgitt av ČállidLágádus i 2010. Aikio har et pedagogisk perspektiv. Aikio spør seg hvilke faktorer som virker styrkende og fremmende for samer. For å finne ut av det har han gjennomført en forskningsoppgave der han har intervjuet veltilpassede og vellykkede samer. Sentrale tema som blir drøftet er; samisk oppdragelse der trening av oppmerksomhet, vurderingsevne, selvbilde og identitet, tilpassingsevne og sosialisering står sentralt. Han viser til et kulturelt, natur og tradisjonsorientert perspektiv på oppdragelse som bærende også i forhold til de før nevnte oppdragsdelene. Aikio trekker fram livshistorier som viktige elementer for å opprettholde og fremme personlige og kollektive kunnskap, opprettholdelse av egenart og egenverd ved hjelp av samiske fortellertradisjoner og taus kunnskap. Aikio drøfter og kulturkunnskap fra forskjellige perspektiver og hvordan dette kan utnyttes til beste for alle.

Aikio har i likhet med Bongo (2009) en rikholdig diskusjon om begrepet *birgen*. Aikio (2010) tar også opp den samiske oppdragelsen og hvordan naturen er en viktig del av verdensbildet og en viktig del av den samiske identiteten. Han beskriver hvordan taus kunnskap blir overført og hvilke former den opptrer i. Hos Aikio er joik, fortellertradisjoner, skikk og bruk blant samene viktige temaer med konsekvenser for samhandling mellom de forskjellige folkegruppene. Boken er skrevet på samisk.

I *Internasjonal Journal Cirumpolar Health 70:1 2011* fant jeg artikkelen "*The relationship between internalizing and externalizing symptoms and cultural resilience factors in Indigenos Sami youth from Arctic Norway*" av Margrethe Bals, Anne Lene Turi, Ingunn Skre og Siv Kvernmo. Disse har gjort en kvantitativ undersøkelse på norske ungdommer i 2003-2005 i alderen 15-16 år på 4,880 ungdom fra Finnmark, Troms og Nordland. Ungdommene ble bedt om å fylle ut skjema som handlet om deres etniske tilhørighet og hvorvidt de var stolte av det. De ble bedt om å kommentere på språk, hvor mye de deltok i tradisjonelle gjøremål, selvtillit, hvordan de vurderte sin egen psykiske helse i forhold til angst og depresjoner, og i forhold til utagering. Studien viser en sammenheng mellom kulturell tilhørighet, språk, kulturspesifikke aktiviteter og økt motstandsdyktighet, selvtillit og mindre psykiske plager. Denne typen resiliens blir i denne studien omtalt som knyttet til kulturelle faktorer. Artikkelen etterlyser for øvrig kvalitative studier for å belyse flere lokale og kulturelle resiliens faktorer for den Samiske befolkningen (Bals, Turi og Kvernmo 2011)

Jeg har også gjort søk i databaser og det kommer opp svært få treff på søkeord same og krig. MUNIN; Norges Arktiske Universitets database over studentenes oppgaver har vært en god kilde som har bidratt med flere kilder. Jeg har drevet et nøysomt nøstearbeid ved å lese over litteraturlister i andres oppgaver og avhandlinger og ved å få tips om litteratur fra mange hold. Spesielt er det at samisk forskning skjer i flere land. Dette kan bidra til et videre perspektiv fordi jeg går ut fra at forskning til en viss grad blir påvirket av politiske strømninger i landet. Slik kan forskning fra Finland, Sverige og Norge sammensatt gi et godt perspektiv sammen. Jeg har også funnet kilder fra allerede nevnte land. I det følgende vil jeg gå over til å utdype begreper, og spesielt det samiske begrepet *birgen* som har vært nevnt flere ganger i dette kapittelet fordi det har stått sentralt i mange undersøkelser. Begrepet står sentralt i forskning om samisk verdier generelt og oppdragelse spesielt.

4 Teori og begreper

Her vil jeg presentere de teoretiske perspektiv jeg har benyttet i studiet.

4.1 Psykisk helse

I denne studien er begrepet *psykisk helse* tatt med i intervjuguiden og informasjonsskrivet som informantene fikk. Dette er et sentralt begrep i studiet og jeg redegjør for denne her

Filosofen Gadamer sier at det er først når helse er fraværende at en blir bevisst på hva helse ikke er. Først da, når du er syk, blir helse til tema. Og da som hva helse ikke er. Først når du blir syk eller får et helseproblem blir spørsmål helse og sykdom en del av dagliglivet. Sykdom og helseutfordringer fører ofte til tap av selvstendighet og påvirker dermed egen evne til å påvirke verden/livet.

Definisjon av helse tar her utgangspunkt i sykdom og er å forstå som det motsatte av sykdom (Gadamer i Lorem 2014 side 32).

Antonovsky (2014) derimot ser på helse som et kontinuum, som en tilstand som er i stadig påvirkning av både indre og ytre krefter og at god psykisk helse har sammenheng med sosiale, personlige og økonomiske faktorer. Det er ikke lett å sette faste rammer for hva god psykisk helse er, for den påvirkes av flere faktorer. Både indre og ytre, formative og reflekssive. Opplevelse av helse er også gjenstand for den enkeltes følelsesliv og er derfor avhengig av hvert enkelt individs oppfattelse av sin egen situasjon.

Einar Kringlen (2005) sier at god psykisk helse innebærer at en har det godt med seg selv har evne til å ha kontakt med andre mennesker og til å tåle alminnelige påkjenninger og at en kan arbeide og elske.

WHO definerer god psykisk som:

"En tilstand av velvære der individet kan realisere sine muligheter, kan håndtere normale stressituasjoner i livet, kan arbeide på en fruktbar og produktiv måte og har mulighet til å bidra overfor andre og i samfunnet." (<http://www.mentalhelse.no/>. 10.09.2015)

Videre kan man lese på nettsiden til slår Mental helse: "*Vi ønsker alle å ha en best mulig psykisk helse. God psykisk helse avhenger av at man har mennesker rundt seg, et sted å bo, nok mat og penger å leve for*" (Ibid)

Hva psykisk helse er, og da gjerne god psykisk helse, er også avhengig av kultur og miljø. Hvis det i et samfunn er strenge rammer for helse og sykdom vil dette påvirke den enkelte individs forståelse av sin egen helse (Lorem 2014). Måten hvert enkelt individ forstår psykisk sykdom påvirkes av både på makro nivå og mikro nivå, blant annet av kultur, miljø og personlige forhold. Ulike kulturer har forskjellige oppfatninger av hvordan psykisk sykdom oppstår og hvordan de forklarer den (Nergård 2006).

4.2 Positiv psykologi

Motvekt til sykdoms identifiserende tilnærming av psykisk helse er et begrep som omhandler salutogenese, resiliens og motstandskraft men har frem til 1990 tallet kommet noe i bakgrunnen når det gjelder psykisk helse med den økte positivistiske, medisinsk sentrerte fokus (Borge mfl, 2012).

I denne studien er psykisk helse satt i sammenheng med motstandsdyktighet, helsefremmende ting og *birgen*.

4.3 Resiliens, salutogenese og birgen

De tre begrepene; *resiliens*, *salutogenese* og *birgen* er sentrale for denne oppgaven og jeg vil derfor gjøre rede for dem her . I denne oppgaven argumenterer jeg for at alle tre begrepene kan betraktes som synonymer, men de er også begreper med utspring i tre ulike kunnskapstradisjoner. Jeg har lagt størst vekt på *salutogenese* som favner videst. *Salutogenese* ligger også veldig nær både til det samiske begrepet *birget* og til *resiliens*.

Resiliens blir behandlet for å belyse begrepet *kulturell resiliens*. Forskning har vist at kulturell resiliens virker beskyttende i forhold til psykisk helse hos ungdom i samiske områder (Bals, Turi og Kvernmo 2011).

Birgen er et sentralt begrep for studien da det er det begrepet informantene bruker selv og som også innebærer en del dyptgripende meninger som skiller seg fra salutogenese og resiliens.

4.3.1 Resiliens

Begrepet *resiliens* brukes mye i økologisk, psykologisk og pedagogisk forskning og i spørsmål der barn og ungdomshelse blir omtalt. I litteratur om resiliens og salutogenese ser jeg ofte at de to begrepene blir brukt om hverandre. Det synes for meg som salutogenese har et mer filosofisk preg over seg enn resiliens, som ofte bruker skjema som hjelpemidler, som ”*The resilience Scale for Adults*” RSA der kommer frem til faktorene; *personlig kompetanse* som omhandler selvfølelse og optimisme. *Sosial kompetanse* som omhandler sosialitet og godt humør. *Familiesamhold*, betydningen av en lykkelig familie. *Sosial støtte* handler om nære forhold til andre og til sist er faktoren *personlig struktur* som omhandler samvittighetsfullhet og fokus på planmessighet (Borge mfl 2012). Skalaene blir gjerne brukt for å forutsi og definere en del personligheter og problematikk som følger denne (Ibid). Bals (mfl, 2011) bruker i artikkelen ”*The relationship between internalizing and externalizing symptoms and cultural resilience factors in Indigenuos Sami youth from Arctic Norway*”, et perspektiv på resiliens som innebærer kulturelle kontekster og kaller det for ”**Cultural resilience**”, hvor dette innebærer resiliens som har en kulturell og etnisk betydning. I deres forskning er dette blant annet språk, etnisitet og følelser i forhold til dette, men også kulturspesifikke aktiviteter og mattradisjoner.

Resiliens er imidlertid et ukjent ord på norsk og samisk. Salutogenese er heller ikke brukt i dagligtale hverken på samisk eller norsk.

Fra latinsk ordbok Resiliens: Gjenhentingsevne, evne til å gjenvinne sitt vanlige funksjonsnivå etter belastninger, medisins forståelse motstandsdyktighet.

Salutogenese; Læren om, studiet av hva som fremmer helse

Jeg har forsøkt å finne en mulig norsk oversettelse på *resiliens* og mener at det norske ordet. *motstandskraft* kan brukes. *Motstandskraft* forklares i (<http://www.nob-ordbok.uio.no>, 15.09.2015) som: *styrke, evne til å gjøre motstand, ha liten, svekket motstandskraft, fysisk og psykisk motstandskraft*.

I denne gjennomgangen av relevante begrepers nyanser velger jeg å gjøre grundigere rede for begrepet salutogenese. Dette fordi definisjonen av salutogenese favner vidt og synes å kunne ta opp i seg resiliens begrepet.

4.3.2 Salutogenese

Sosiologen, jøden og overlevende etter de tyske konsentrasjonsleirene etter 2 verdenskrig Aaron Antonovsky (1923-1994) skapte begrepet *salutogenese* som en motvekt til patogenetisk (sykdomsorientert)fokus. Han var kritisk til det sterke fokuset på ensidig positivistisk tradisjon med å se mennesket som frisk eller syk eller utsatt for risikofaktorer. Å se mennesket som syk eller frisk syntes å være urealistisk da Antonovsky påpekte at mennesket alltid er noe mellom det å være fullstendig frisk eller syk. Han forstår helse som et kontinuum, det vil si alltid i en ubrutt sammenheng mellom det å være frisk og det å være syk. Antonovsky definerer det levende mennesket til kontinuerlig å være i bevegelse ett sted i dette kontinuumet. Både somatisk og psykisk helse vil da kunne forståes som en dynamisk helhet. Denne helheten kan igjen påvirkes i den ene eller andre retning av ulike faktorer. Han utviklet begrepet salutogenesis om de faktorer som en forstår som helsebringende. Antonovsky har i "Health, Stress and Coping" (Antonovsky 1979) og I "Helsens mysterium den salutogene modellen" (Antonovsky 2012) studerte sammenheng mellom helse, stress og mestring. Stress blir ikke definert kun negativt men som stimuli som åpner og krever ny utvikling og følelser av mestring. Stress blir også definert som både indre krefter i personen og ytre faktorer som påvirker personen på ulike måter. Antonovsky ble inspirert av overlevende fra de tyske konsentrasjonsleirene. Hvorfor overlever noen mens andre dør? Gjennom forskning og studier av konsentrasjons leirenes overlevende kom Antonovsky frem til noen sentrale tema. Disse tre tema er i den rekkefølge som Antonovsky selv rangerte dem som viktigst.

Meningsfullhet: Handler om å muligheten til å være deltagende og engasjert i sitt eget liv og i de prosesser som former skjebnen. Da vil livet ha en verdi, det er verd å engasjere seg i. Det som skjer i livet vil være en utfordring, del av en større sammenheng og man vil gjøre sitt beste for å klare seg gjennom det. Det søkes også en mening med død og lidelse. Mening skaper lyst til å lete etter en dypere forståelse av verden og de ressurser vi har til rådighet. En person som er preget av meningsfullhet opplever seg selv og sentrale elementer i livet som stabile og vedvarende. Han forstår sin egen situasjon, lever et meningsfullt liv etter egne begreper. Høy meningsfullhet og forståelighet gjør at man motiveres til å søke etter de potensielle motstands ressurser som er viktige for å klare seg.

Forståelighet: Viser til i hvilken grad man tankemessig forstår og oppfatter de indre og ytre stressfaktorer man møter i det indre og det ytre miljø. De stimuli man oppfatter må fremstå som ordnet, sammenhengende, strukturert og tydelig informative, i stedet for at de oppfattes som støyende, kaotiske, tilfeldige og uforklarlig. Den som har en sterk opplevelse av forståelighet, forventer at de stimuli som en møter i fremtiden oppleves som forutsigbare, eller at uventede hendelser som skjer, kan settes inn i en sammenheng og gjøre dem forståelig.

Håndterbarhet: En følelse av at utfordringer kan håndteres. Det finnes potensielle motstandsressurser til rådighet. Dette vil være materielle verdier, personlig kunnskap, intelligens, identitet, mulige mestrings strategier, sosial støtte, tillit/kontroll, tro/religion og bevissthet rundt egen helse. Det er med andre ord ressurser som en selv har kontroll over, eller som kontrolleres av en annen som man stoler på og har tillit til. En person som har sterk følelse av håndterbarhet ser på livet som rettferdig og ser ikke på sykdom som et offer i livet. Det er mange veier til å finne løsninger eller håndterbarhet i en ny situasjon og ingenting er rett eller galt. Dersom man tror at det ikke står ressurser til rådighet vil man ha en lav håndterbarhet og vil ha en forståelse av at det ikke vil være noen mening i å mestre en ny situasjon. Situasjonen må oppleves som forståelig, fordi håndterbarhet avhenger av forståelighet. Forståelse bidrar til å mobilisere og finne de ressursene som er tilgjengelig. Høy håndterbarhet er altså avhengig av økt forståelighet, at man har et klart begrep om hvilke krav som stilles, og føle at man har potensielle motstandsressurser tilgjengelig.

Dette er tre temaer som blir sammenfattet til “opplevelse av sammenheng” som defineres slik i Antonowskys “Helsens Mysterium”(Antonowsky 2012);

”Opplevelse av sammenheng er en grunnleggende innstilling som uttrykker i hvilken grad man har en gjennomgående, tilstedeværende, og en dynamisk følelse av tillit til at de stimuli som kommer fra ens eget indre og ytre omgivelser i livet, er strukturerte, forutsigbare og forståelige. Videre at det er tilstrekkelige ressurser tilgjengelig for å møte de krav som stimuliene stiller. Disse kravene er utfordringer det må være verdt å engasjere seg i (Antonowsky 2012 s, 43).

Personer med høy OAS, opplevelse av sammenheng, vil velge mestrings strategier som er best tilpasset til å mestre de stressfaktorene vedkommende opplever. Dess flere potensielle mestringsressurser en person opplever å ha tilgjengelig, desto sterkere OAS og bedre helse vil personen oppleve. Ved å skape orden i kaos vil en kunne åpne for handlinger som gir mulighet til aktiv tilpassing til miljøet.

Hva som oppleves som meningsfullt er fleksibelt og det gir mulighet for at en kan redefinere problemet midlertidig for å skape meningsfullhet. Problemet defineres på ny og gjøres mer tilgjengelig for å åpne mobilisering av de nødvendige ressurser. Ny meningsfull informasjon eller ny definering av situasjonen kan bidra til høyere forståelighet og håndterbarhet. Dette åpner for nye muligheter til handlings alternativer, gir en følelse av kontroll og mestring. Det er viktig at mennesker opplever at deres responser og handlinger kan påvirke utfallet av deres skjebne. En person med høy OAS vil ha større selvstendighet og være åpen for ny kunnskap.

Hele dette kapittelet er skrevet på grunnlag av Antonovsys bøker "Health, Stress and Coping" (Antonovsky 1979) og "Helsens mysterium, den salutogene modellen" (Antonovsky 2012).

4.4 Birget

Jeg har i oppgaven jobbet på samisk så langt det har latt seg gjøre. Dette ført til at jeg begynte å se nærmere på det samiske begrepet *birget* – å klare seg. Jeg fant at flere nyere forskningsprosjekter med samisk innhold hadde brukt urfolksmetodikk som går ut på å bruke de opprinnelige begrepene i og på samisk (Guttorm 2011). Jeg hadde allerede jobbet en god del med salutogenese da og begynte å sammenligne de to begrepene. Det ble interessant for det er på mange måter mulig å oversette *birget til salutogenese*. Likhetsstrekk som at begge også innbefatter en mulighet til økonomisk-praktisk syn på å ha et godt liv. Ingen blir jo lykkelig med tom mage! Men så er det noen grunnleggende forskjeller i måter å betrakte verden på. *Birget* innebærer elementer som gjør den spesielt egnet til å tolke og beskrive samiske forhold og språklige vendinger med en presisjon som mangler hvis en skulle ha brukt salutogenese eller resiliense. For eksempel så vil *birget* åpne for forståelser som varierer med kontekst og språklige vendinger. Det spennende ligger i om jeg får to ulike forståelser når jeg har disse to begrepene ved siden av hverandre eller ikke?

Birgen er et ord jeg har brukt i den samiske intervju guiden og i informasjons skrivets samiske versjon. Det er et sentralt begrep innen samisk helseforskning som jeg har vist til i tidligere forskning. Ordets eller begrepets mangfold har utfordret min forståelse mange ganger. Det har vært vanskelig å sette ord på den tause kunnskapen som gir dette ordet sin mening i kontekster, samtaler og tekst. Men det er jo ikke umulig og jeg vil forsøke.

I Samisk-Norsk ordbok kommer det opp 22 bøyninger for ordstamme Birge-. For å nevne noen eksempler; overleve, klare seg, berge seg, livberge, utkomme, uregjerlig, uovervinnelig, livskår, eksistensgrunnlag, hoven, overlegen eller overmektig (Kåven mfl, 1995). Det sier seg selv at dette gir selve ordet et vidt forståelses grunnlag. Det er kontekst, tid og sted som blir sterkt førende for hvordan ordet tolkes (Bongo 2009) Bongo har i sin oppgave knyttet *birget* fenomen med å være selvstendig og klare seg selv. Jeg vil derfor vise til hvordan andre har forstått og brukt ordet. Andersen (2007) forklarer sin bruk av ordet *birget* med gjenklang til hans tittel på masteroppgaven ”Å berges”. Han trekker frem forståelsen av *birget* som å klare seg eller greie seg spesielt med vekt på økonomisk og sosial betydning av å klare seg.

Ordet *birget* i bøyningen ”birgehallat”, innebærer å kunne bli enig med noen -Enkeltindividet i samhandling med andre. Dette er sentrale begrep i Kjell B. Andersens (2007) oppgave også og han tekker begrepet frem med en praktisk livserfaring og innsikt i ”*hvordan de best kunne håndtere sine bølgedaler i sine veier mot bedring*” (Andersen 2007 s 67).

Nymo (2011) forklarer *birgejummi* slik i forbindelse med hennes avhandling;

”Måter å gjøre ting på, det vil si praksiser og aktiviteter, viser at problemer og utfordringer møtes med her og nå- løsninger og med mer langsiktige planer. Samlet sett er dette en birgejummi – tenkning, det vil si en streber etter å klare seg eller å ha tilstrekkelig med løsninger til sitt hverdagsliv.”(Nymo 2011 s. 275).

Nymo setter begrepet inn i et system for ulike måter å klare seg på som har et mer langsiktig perspektiv.

Informantene i Aikios (2010) undersøkelse hadde en lengre og mer omfattende forståelse og bruk av begrepet og mente at;

”begrepet "birgen" innbefatter, i tillegg til materiell trygghet, god fysisk helse og alle typer åndelig velvære med fravær av frustrasjoner. "Birgen" innbefatter da god helse, gode evner/anlegg og den psykiske dimensjonen: kreativitet, oppfinnsomhet og evnen til å bruke/ nyttiggjøre seg sine evner/anlegg. "Birgen" inneholder i tillegg sosial tilgjengelighet, så som mellommenneskelige relasjoner, mellommenneskelig

samhandling og en emosjonell tilknytning til samfunnet der man evner å kjenne, se og beherske forskjellige sinnsstemninger og emosjoner. "Birgen" har også en åndelig dimensjon: sjelefred, sinnsro og tilfredshet, og den etiske siden, som sine egne verdier, felles verdier og tillit til medmennesker" (Aikio 2010 s.13. Oversatt fra samisk).

Aikio viser til at informantene har en bred forståelse av *birgen* og at denne har både individuelle og sosiale perspektiv på flere av livets- blant andre emosjonelle, relasjonelle, etiske og psykiske sider. Felles for dem er kjernen *Bures birget*- Å klare seg godt(Aikio 2010).

Jeg bruker birget ikke bare som en sammenligning og sidehjelper til salutogene teorier/helsefremmende teori, men også fordi det vil være nærmest til mine informanter og birget blir brukt både av informanter selv og teori mange ganger i oppgaven.

4.5 Slekt og slektsforhold.

Storfamilien i samisk forstand er ikke bare den rett nedadgående linje arv baserte slekt. Slekt blir regnet flere generasjoner tilbake i tid. Eksempelvis tremenninger blir betraktet som nære slektninger. Daglig brukes benevnelser for om tanter eller onkler er fra mors eller fars side. Det er også egne benevnelser for om de er yngre eller eldre en foreldrene. Også besteforeldres søsken og søskenbarn blir omtalt som besteforeldre. Alle disse benevnelser har jeg forenklet til norsk i oversettelsen. Det er likevel verdt å påpeke da det har betydning for hvordan en forstår systemet med slekt og familie.

Slekt system på samisk omfatter også andre slektsforhold som rituelle slektsforhold for eksempel gudmor og gudfar, navnesøster eller -bror forslag: (Hermansen 2013) og næringsmessige forhold, som *verddet*- økonomiske og sosiale bånd og praksiser mellom familier eller personer. Disse har betydning for nettverk og relasjoner (Aikio 2010). I 1940-årene innbar dette og da spesielt etter nedbrenningen, at mange ekstra personer inngikk(Ballo mfl 2014) i den nærmeste familie og bodde i denne familien fast eller ved anledninger. Denne praksisen innbar også kulturell egenart i en kollektivistisk praksis. Denne kunne dreie seg om plikter og normer for å sette kollektive interesser foran individuelle interesser (Jávo 2010). Noen mener at denne praksisen fremdeles har en kulturell betydning i samiske samfunn selv om den i vår tid antagelig har mistet sin praktiske betydning (Nymo 2011,

Tronvoll mfl. 2004). Denne praksis regnes for å ha en identitetsskapende funksjon (Tronvoll mfl, 2004).

Det er nærliggende å se denne kollektivistiske storfamilie praksis som viktig for grunnleggende trygghets skapende faktorer fra tidlig i barndom. En viktig faktor for god psykisk helse.

5 Metode

I dette kapittelet vil jeg presentere metodene jeg har brukt i oppgaven.

Kvalitativ metode ble valgt utfra problemstilling. Jeg brukte semistrukturert intervju og intervjuguide med åpne spørsmål i intervjuene. Jeg beskriver hvordan intervjuene foregikk og hvor. Jeg drøfter min rolle som forsker

5.1 Valg av forskningsmetode.

Jeg har valgt å bruke kvalitativ metode i denne oppgaven for å kunne besvare mine spørsmål. Spørsmålene krever en dypere forståelse av sosiale fenomen. Dette oppnås best ved bruk av kvalitativ metode (Thagaard 2013, Kvale mfl, 2009). Metoden brukes for at man skal få tak på fenomener og personlige erfaringene gjennom å studere samhandling gjennom feltarbeid, analysere tekst eller intervju informanter, i studier hvor man ønsker å få tak meninger, opplevelser, språklige ytringer som gjerne omtales som «myke data», det som ikke handler om å tallfeste, måle og veie som forbindes med «harde data» og kvantitative studier. Kvalitative studier kalles ofte for «dybdestudier» fordi man gjerne går i dybden ved for eksempel å ha dybdeintervju med få informanter. I kvalitative studier bruker forskeren seg selv som redskap, det betyr at datagrunnlaget ikke kan beskrives som «nøytralt» eller «objektivt» (Thagaard 2013) .

Jeg har i min oppgave undersøkt hvordan mennesker i en bestemt kulturell tilhørighet, samiske tilhørighet, med opplevelser fra en krig forstår og uttrykker om tema salutogenese, styrke til å klare seg i forhold til de opplevelser de hadde. For å komme frem til den kunnskapen brukte jeg kvalitativ metode med semistrukturert intervju. Intervjuene ble siden analysert og funnene analysert i en kontekstuell forståelse. Jeg gjør rede for de

kontekster, kultur og språklige særegenheter som jeg mener er viktige for forståelsen av og tolking av data og kontekst.

5.2 Hermeneutisk forståelsesramme

Intervjuene jeg har gjort i forbindelse med denne oppgaven vil analyseres ut fra en hermeneutisk forståelsesramme. Gadamer (2003, 2010) ser på sammenhengen mellom historie og forståelse. Han bruker begrepet *virkningshistorie* for å forklare hvordan historien er en del av den forforståelsen som følger enhver. Gadamer sier virkningshistorie er alltid en del av eget liv og bevisstheten om dette, fortiden, er å vite om sin historiske eksistens. Den vi forsøker å forstå, og vi som søker forståelse, er historiske vesener som lever i en bestemt tid. i en bestemt kultur, med tilhørende tradisjoner. Gadamer vektlegger at forståelsen innebærer en selvforståelse satt i en historisk tid. Dette innebærer igjen at historien tilhører ikke oss, men at vi tilhører historien. Gadamer sier at forståelsen er også selvforståelse i en historisk tid. Lenge før vi selv utvikler selvbevissthet forstår vi oss selv på en selvfølgelig måte, i den familie, de sosiale sammenheng, og den verden vi lever i. Dette er grunnlaget for den enkeltes fordommer og hans virkningshistorie (Gadamer et al, 2003, 2010).

Den hermeneutiske forståelsen av ordet *fordom* er noe forskjellig fra det som forstås i dagligtale. I hermeneutisk sammenheng er fordommer forståelsens grunnlag. Den henger sammen med virkningshistorien. Når du møter nye spørsmål vil du alltid allerede være i gang med å forstå. Dette er en forforståelse som er grunnlaget til forståelsen. Både fordom og forforståelse er u-unngåelige i en hermeneutisk virkelighet. Disse er grunnlaget for den forståelsen som oppnås og er med på å få frem nye forståelser (Gadamer 2010).

Jeg vil og har brukt hermeneutiske metoder i min forskning på to måter. Først og fremst vil jeg bruke den hermeneutiske tolkning i min tolkning for å komme frem til funnene jeg presenterer av intervjuene. Med forforståelser som jeg har oppnådd og opparbeidet meg som del av et språk, en kultur og av et samfunn. Som sykepleier med videreutdanning i psykiatri. Med mine tidligere bruk av hermeneutiske begreper innen utdannelsen til master i psykisk helse blant annet har jeg noen forforståelser om hvordan tolke frem latent informasjon som ligger i intervjumaterialet. Det hermeneutiske blikket skal hjelpe meg til å få løftet stoffet til

et teoretisk perspektiv. Den andre måten jeg vil bruke hermeneutisk tolkende metode er når jeg diskuterer tema og funn fra analyse delen. Her vil jeg også ha bruk for både hermeneutiske virkningshistorie og fordommer når jeg skal løfte frem den dypere liggende kunnskapen som ligger under og bak og i fenomenene. Denne måten å løfte frem deler av kunnskapen på er med på se helheten i delene og se flere deler av helheten. Den hermeneutiske sirkelen.

5.3 Rekruttering til prosjektet

Tjora (2013) anbefaler henvendelse innenfor en setting hvor vi kan finne potensielle deltagere og slik finne frem til en person som kan presentere prosjektet for det miljøet vi skal forske i.

Derfor valgte jeg krigs minne markeringer for å skaffe meg kontakter. Informantene til denne undersøkelsen ble rekruttert ved at jeg deltok også på flere 70 års markeringer for frigjøringa i Øst-Finnmark. Jeg kontaktet også historieforeninger og historielag. Slik kom i kontakt med sentrale personer og lag som kunne hjelpe meg videre med rekruttering til prosjektet.

Jeg informerte fortløpende muntlig om forskningsprosjektet til alle jeg møtte og ba om at de, historie interesserte og sentrale i lag og foreninger, anbefalte meg en eller flere mulige informanter som fyller inklusjons kriteriene jeg hadde for informantene. Disse blir kaldt for “anbefalere” heretter. Dette viste seg å være en god og effektiv fremgangsmåte å komme i kontakt med mulige informanter og jeg trengte ikke å gjøre mange henvendelser før jeg fikk anbefalt flere informanter.

De forespurte informantene ble kontaktet ved at jeg fikk anbefalere til å ta kontakt med informantene for å spørre om de er villige til å snakke med meg om forskningsprosjektet. Hvis det ble vanskelig for anbefaleren tok jeg selv kontakt med noen mulige informanter pr telefon eller ved å besøke dem. Ved første kontakt med forespurte har jeg fortalt om hvem og hvordan de har anbefalt meg å snakke med dem.

De forespurte fikk da muntlig og skriftlig informasjon om forsknings prosjektet og hva dette ville medføre både skriftlig og muntlig (Vedlegg informasjon samisk, Vedlegg informasjon norsk). Den skriftlige informasjonen og samtykke skjema er på både samisk og norsk. Informasjon muntlig foregikk på det språk som informanten foretrakk. Dette i samråd

med NSD anbefalinger og kommentarer til hvilket språk som blir brukt i informasjon om prosjektet.

Av alle forespurte, 10 til sammen, var det en som ikke ønsket å delta. En ønsket å delta men ønsket ikke å skrive under på samtykkeerklæring. Denne informanten ble da ikke brukt på grunn av manglende skriftlig samtykke. En annen av de forespurte kom det frem ikke oppfylte alle inklusjons kriteriene og ble derfor ikke brukt. De resterende 7 ble brukt som informanter.

Jeg fikk etterhvert noen flere henvendelser og anbefalinger fra mennesker som hadde hørt om mitt prosjekt som mente at de ville ha noe å bidra med eller vite om noen som hadde det. Da jeg allerede hadde oppnådd ønsket antall informanter, ble disse ikke brukt.

Informantene tilslutt er brukt i studien er av begge kjønn, 4 menn og 3 kvinner er intervjuet. Dette er også i følge inklusjons kriteriene mine der jeg vil ha informanter av begge kjønn.

Jeg jobbet med et og et sted om gangen slik at jeg etablerte kontakt med forespurte og fikk gjennomført intervjuet før jeg gikk videre og lette videre etter flere informanter.

Etter å ha transkribert de første 5 intervjuene fortløpende etter hvert intervju, oppdaget jeg at jeg både ønsket og trengte flere informanter for at materialet skulle bli mer fyldig. Jeg tok kontakt med NSD og veileder og fikk klarsignal til å intervju flere. Jeg brukte samme fremgangsmåte som før for å få kontakt med informanter og intervjuet deretter 2 informanter til.

I rekrutteringsprosessen la jeg vekt på snøballmetoden. Informantene skal være foreslått av en annen part, anbefalene. Jeg har valgt så langt som mulig å forholde meg til lag og foreninger ved ledere eller talspersoner. Dette for å komme frem til dem som ønsker å stille som informanter på bakgrunn av sin interesse for historie. Dette var også et bevisst valg fordi jeg gjorde intervju med informanter i mindre lokalsamfunn og det var viktig å ikke velge informanter på bakgrunn av kriterier som kunne misoppfattes, for eksempel noen familier framfor andre eller noen nabolag framfor andre. Dette er viktig i samfunn med små forhold for å få tilstrekkelig distanse til å kunne se videre (Nymo 2011, Kvale mfl 2009).

5.4 Semistrukturert intervju

Kvalitative intervju kan utformes med forskjellig grad av struktur (Kvale 2009). Ut fra min problemstilling valgte jeg å bruke semistrukturert intervju. Semistrukturerte intervju kjennetegnes av at man har en rekke åpne spørsmål eller tema som man har forberedt på forhånd ut fra problemstillingen, samtidig er man åpen for nye innspill og rekkefølge på tema som blir berørt i intervjuet. Spørsmålene som jeg har utformet er også åpne, men gir føringer for samtalen. Dette gir større grad av fleksibilitet for og i intervjuet. Informasjon eller data som kommer opp underveis, kan da være med på å utforme for de spørsmål som etter hvert kommer til å bli stilt (Thagaard 2013). På den måte kan man si at semistrukturert intervju kan forskeren avdekke og undersøke nye aspekt ved tema underveis i forskningsprosessen fordi antagelser ikke er fastlagt på forhånd. Dermed får man mer fleksible og sammenhengende muligheter til tilnærming (Ibid, Tjora 2012).

Kvale sier at ”*jo kortere intervjuerens spørsmål er og jo lengre intervjupersonens svar er, desto bedre*” (Kvale mfl 2009 s. 175). Jeg utformet en intervjuguide som med åpne spørsmål Som hva synes du har vært viktig for deg etter opplevelsene fra krigen for at du skulle klare deg psykisk/ha god psykisk helse? Jeg ba informantene om å fortelle om opplevelser om dette tema. Hvis informantene underveis i intervjuet kom med informasjon som virket særlig interessante for mitt prosjekt hadde jeg tenkt en strategi med å spørre videre om disse. Da var spørsmålet som jeg skulle bruke; *Kan du fortelle mer om dette/ om.....*. Spørsmålene var mer temaførende og meget åpne spørsmål til hvordan informanten hadde opplevd krigs tiden og eller etterkrigstiden og hvordan de var eller er viktige for deres psykiske helse. I forkant for intervju så fikk informantene informasjon om hva oppgaven handler om, så de kunne forberede seg til intervjuet.

Jeg valgte etter det første intervjuet å gjøre en justering og legge til et spørsmål om hvordan informantene opplevde å snakke om krigens dager igjen, Dette gjorde jeg da jeg oppdaget at dette var et sentralt spørsmål som jeg ønsket å få informantenes tanker om.

5.5 Gjennomføring av intervju

Ved første kontakt pr telefon eller besøk fikk informantene velge hvor de ønsket å bli intervjuet. Jeg hadde også ordnet med kontor der jeg kunne gjennomføre intervju dersom informantene ønsket dette og dette ble de også informert om. Informantene informasjon om at

all informasjon som de kommer med vil bli behandlet konfidensielt og at jeg har taushetsplikt. Dette ble mottatt forskjellig av informantene. En informant låste døren mens intervjuet foregikk mens en annen fikk besøk flere ganger under intervjuet og la ikke skjul på hva vi snakket om. Informantene valgte selv hvilket språk de ønsket å bli intervjuet på og de har alle snakket samisk.

Seks av intervjuene ble gjennomført med bare meg og informant til stede. En av informantene hadde ønske om at jeg tok med den personen som hadde anbefalt ham som informant. Informanten la selv opp til og ønsket sterkt at også vedkommende var tilstede. Dermed ble denne anbefaleren spurt om å delta og vedkommende svarte ja. Anbefaleren måtte også skrive under på taushetserklæring som ble utformet spontant før intervjuet. Dermed hadde jeg igjen gjort en liten justering i prosjektet. Vedlagt er taushetserklæringen som ble brukt (Vedlegg suollesmasvuoda lohpadus)

Alle intervju ble tatt opp på lydfil. Jeg hadde med meg intervju guide, penn og papir. Intervju guiden hadde jeg med meg dersom det underveis i intervjuet skulle bli nødvendig med spørsmål for å få samtalen på rett vei, tematisk, eller dersom det skulle bli nødvendig på grunn av lite meddelsomme informanter (Kvale mfl 2009). Dette viste seg ikke å være nødvendig å bruke da alle informantene var meget meddelsomme og holt seg til tema. Noen ganger kunne intervju gli litt ut men informantene hentet seg selv inn igjen snart. Det ble også behov for pauser med litt utenomstakk og mer kaffe og tråden ble tatt opp igjen etter pausene.

Jeg fikk råd av veileder om å ha en åpen tematisk holdning i samtalen og følge opp dersom det skulle dukke opp tema som syntes viktige og interessante. Dette var et godt råd og jeg merket på lydfilene at jeg ble flinkere i denne kunsten for hvert intervju.

Jeg ble også flinkere til å presentere tema og problemstilling utover i prosessen med intervjuene og jeg begynte derfor å gjøre godt forarbeid med å presentere tema og problemstilling og prosessen videre med data på en grundig måte. Jeg begynte etter to første intervju å fortelle om hvordan jeg kom til å bruke data som kom inn på forhånd; Så fikk informantene tenke litt over hendelser som var viktige for dem og deres nærmeste under og like etter andre verdenskrig når det gjaldt psykisk helse.

Jeg informerte om hvordan jeg planla å bruke brukte intervjuene. At informantene kunne fortelle om situasjoner de syntes hadde vært viktige i deres liv med tanke på psykisk

helse. Utfra dette materialet ville jeg analysere meg frem til temaer og fenomener. Dette førte til at informantene ikke lenger var så bekymret for hvordan de skulle svare på problemstillingen og intervjuene kom lettere og fortere i gang.

Vedlagt er intervju guide som ble brukt. Denne ble utformet på samisk og norsk (vedlegg: Intervjuguide samisk, vedlegg: Intervjuguide norsk).

5.5.1 Beskrivelse av informanter

Thagaard sier følgende om utvalg:

«Kvalitative studier baserer seg på strategiske utvalg, det vil si at vi velger deltagere som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen og undersøkelsens teoretiske perspektiver»(Thagaard 2013 s 60).

Med utgangspunkt i min problemstilling kom jeg frem til følgende inklusjons kriterier, det vil si typiske representanter for det jeg ønsket å undersøke, *strategiske utvalg* i mitt prosjekt;

Informantene ble invitert fra Finnmarks befolkning som opplevde evakueringen og nedbrenningen av Finnmark under den tyske tilbaketrekningen i andre verdenskrig i 1944 og gjenoppbyggingstiden etter krigen. Av denne gruppen ville jeg ha med representanter både for dem som unngikk å bli evakuert og de som ble evakuert. Jeg avgrenset studien til samiske representanter ut fra nærmere definisjon av samisk , språk, levemåte, kultur. Informanter ble ikke rekruttert ut fra helse/sykdomsbetingelser, kontakt med behandlingsapparat eller andre institusjoner. De skal være del av normalbefolkningen, som samtidig oppfylte ovennevnte kriterier. Jeg vil intervjuer både kvinner og menn og vil forsøke å få en spredning i forhold til hvilke yrkes tilknytninger de har hatt og spredning i geografisk tilhørighet innenfor kommunene Karasjok, Tana og Nesseby.

De som jeg intervjuet er fire menn og tre kvinner. Jeg vil her presentere dem med anonymiserte navn og alder. Bosted har vært noe enklere å anonymisere da Tanadalen strekker seg fra Karasjok til utløpet av Tana elva i Tanafjorden. Kystområder er i både Tana og Nesseby områder.

Anna, kvinne født i 1932 fra Tanadalen med tilhørighet til jordbruk, laksefiske og utmarks næring. Var ung voksen under krigen. Ble ikke evakuert. Bodde i område som ikke ble brent ned under krigen. Gjemte unna husdyrene og berget dem slik. Opplevde at flere av familien ble tatt til fange for tvangs arbeid under krigen.

Ánde, mann født 1933 Tanadalen. Tilhørighet til jordbruk, laksefiske og utmarksnæring, ble tvangs evakuert sørover i 1944 og måtte gå til fots lange strekninger før de ble sendt videre med biler, båt og tog. Opplever på evakuerings båten at et barn han kjente døde i en ulykke. Sult og elendige forhold ved evakueringsreisen gjorde at mange ble syke. Kom tilbake på sommeren 1945. Alle husdyr ble drept under evakueringen. Husene ble ikke brent men plyndret og bebodd av fremmede husløse mens de var evakuert.

Biret, kvinne født i 1939. Fra kysten med tilhørighet til reindrift og utmarksnæring. Var lite barn under evakueringen og reiste med sin mor til Tana området for å slippe unna evakuering. Familiens reinsdyr ble skutt og flokken minket radikalt under krigen. Nomadisk bosetting. Hadde ikke hus som kunne brennes.

Kristian, mann født i 1937 fra Tanadalen. Tilhørighet til fiske og landbruk. Ble tvangs evakuert med bil og deretter båt sørover i 1944. Kom tilbake i 1945 til nedbrente hus og raserte områder. Opplevde at familie ble tatt til fange av krigsmyndighetene.

Dávvet, Født 1934 Fra Tanadalen. Bodde i område som ikke ble nedbrent eller evakuert under krigen. Fikk ingen skolegang under krigen. Bodde avsides og var skjermet for krigen.

Elma, kvinne født 1938. Nomadisk bosetting, tilhørighet til reindrift. Ble ikke evakuert. Bodde i tungt belastet krigsområde på kysten under krigen og vokste opp med krigslevninger i området. Opplevde at flere familiemedlemmer ble tatt til fange.

Gunnar, mann født 1931 fra fra Tanadalen. Var tatt til fange for tvangsarbeid og rømte til fjells under evakueringen. Tilhørighet til reindrift. Huset han bodde i ble brent. Opplevde at medfange ble skutt og drept ved siden av ham.

5.6 Etske hensyn

Denne oppgaven behandler menneskers opplevelser og følelser. Thagaard skriver:

«Intervjusamtaler er et godt utgangspunkt for å få kunnskap om hvordan enkeltpersoner opplever og reflekterer over sin situasjon» (Thagaard 2013 s 12). Kunnskap som kommer frem kan bidra til påvirke vårt menneskesyn (Kvale mfl 2009). På godt eller vondt. Med tanke på at jeg har valgt å konsentrere oppgaven til en samisk etnisitet er det enda viktigere å reflektere over dette. R jeg med på opprettholde uheldige stigmaer? Det er en moralsk forpliktelse i å forske på mennesker det vil derfor være viktig å være særlig aktsom i forhold til etikk(Ibid).

Etske spørsmål omhandler lover, normer og regler for hvordan slike oppgaver blir regulert, kontrollert, gjennomført og hvordan data blir behandlet og anonymisert (etikkom.no, september 2015). Men like viktige er de grunnleggende spørsmål til undersøkelsens hensikt, mål og mening. Det må tas hensyn til hvordan undersøkelsen vil kunne påvirke informantene, vil det være til skade for dem på noen måte (Kvale et al 2009)?

Dette er en relevant problemstilling for min oppgave som omhandler tema om psykisk helse. Jeg har derfor valgt å opptre særlig aktsomt i møte med informantene. Det har vært viktig for meg å være sensitiv for hva informantene kan og vil fortelle og ikke gå videre på spørsmål som avvises (Andersen 2010).

Jeg har i denne undersøkelsen valgt å stille et direkte spørsmål til informantene om dette forholdet. Dette blir også tatt opp i kapittel om intervju, funn og drøfting.

Jeg undersøkte om denne oppgaven skulle godkjennes av Regional Etisk Komite, REK på grunn av dens karakter der personlige opplysninger blir behandlet. Jeg tok kontakt med REK nord pr telefon og fikk veiledning til å fremme saken for vurdering på internett. Jeg fikk tilbakemelding på min henvendelse om at denne oppgaven ble vurdert til å være av slik karakter at den ikke trengte godkjenning fra REK (Vedlegg).

Samtidig med utformingen av REK vurderingen utformet jeg min søknad til Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste, NSD (Vedlegg) Da denne oppgaven vil behandle personopplysninger faller den inn under personopplysnings loven fra 2001. Det betyr at prosjektet er meldepliktig til NSD (Thagaard 2013). Jeg fikk positiv tilbakemelding til prosjektet. Ved senere kontakt med NSD i spørsmål om bytte av veileder for prosjektet, utvidelse av tid opprinnelig data ville bli oppbevart og antall informanter fikk jeg veiledning fra NSD. Jeg brukte etter deres anbefaling lenke om endringer om prosjektet som ble sendt til meg på mail og fikk skriftlig svar både på mail og i brev form (Vedlegg).

Respondenter/informanter har fått en muntlig og skriftlig orientering om undersøkelsens innhold, hensikt og gjennomføring. De fikk deretter, hvis de var interesserte, få en samtale meg om det samme og kunne stille spørsmål og få utdypende forklaring og svar på ting de lurer på. Informanter ble bedt om å gi sin skriftlige tillatelse til at det de forteller kan brukes i oppgaven. De ble gjort oppmerksomme på at de kunne trekke sitt samtykke når som helst i prosessen. Samtykket og alt materiale som kan knyttes til informant vil bli oppbevart nedlåst til studien er ferdig og deretter destrueres. Informanten har i oppgaven bli gitt et fiktivt navn og informanten vi i oppgaven få endret sin alder innenfor en fem-års-tidsrom. Sted vil ikke bli fremstilt geografisk gjenkjennelig og også omskrevet på en slik måte at det ikke forstyrrer belysningen av oppgavens spørsmålsstillinger. Kun jeg vil ha kjennskap til informantens fulle identitet. Informantene har fått til gjennomlesning og evt. kommentarer det som blir skriftliggjort til oppgaven fra intervjuet med dem. All behandling og oppbevaring av personopplysninger er gjort i tråd med retningslinjer som jeg har funnet i Thagaard(2013) Malterud(1996) og Etikkom.no (september 2015).

5.7 Forskerens rolle.

Vitenskapelig objektivitet er avhengig av at forskerene situerer seg selv og den kunnskapsproduksjonen de er del av i sin forskning (Haraway 1989). Jeg er av Samisk og finsk/svensk slekt. Min far kommer fra en tradisjonell samisk familie med næringsvei i både reindrift og jordbruk. Jeg er vokst opp med samisk som hovedmål. Min mor kommer fra jordbruksfamilie i Tårnedalen på Svensk side og har finske aner. Jeg er født i Sverige. Hjemme snakket vi flere språk. Samisk var mest hørt men også svensk og tårnedals finsk ble brukt i min tidlige barndom. Etter hvert som min mor lærte seg samisk gikk også hun over til å snakke samisk. Jeg er gift med en samisk mann og har barn. Vi snakker samisk hjemme og i

nærmiljøet. Jeg har jobbet innen psykisk helse siden 1999 men er også utdannet jordmor. Jeg har også jobbet innen eldreomsorg og barnepsykiatri. Nå har jeg også spesialisert meg innen psykiatri med denne mastergradsutdanningen. Jeg har i min tidlige ungdom jobbet på museum i helger og i sommersesongen og fattet da interesse for historie. Dette har fulgt meg opp gjennom årene og jeg har jobbet med *árbevierru*- tradisjons kunnskap både innen restaurering av gamle bygninger og med dokumentering med eldre bilder og fortellinger. Jeg får brukt mye av mine tidligere kunnskaper. Dette innebærer at jeg innehar kunnskaper eller hermeneutiske *fordommer* på flere hold. Fra min oppvekst og liv i samisk miljø, fra min helseutdannelse og historieinteresse. Min jobb i psykiatrien preger nok mye av min forståelse av psykisk helse.

Like viktig synes jeg det er å nevne at min tilknytning til elvesamiske tradisjoner, reindrift og landbruk har vært viktige i denne oppgaven da jeg har intervjuet informanter som har virket innen disse næringer. Dette har gitt meg informasjon og forståelse for de forskjellige terminologier og problemstillinger. Hvordan forske i et felt som jeg har så nært? Om samer som forskere i egen kultur har jeg funnet en artikkel om forskningens objektivitet. I "*Er du egentlig objektiv? Erfaringer som samisk universitetsstudent*" Tar Elin Anita Sivertsen (2011) opp spørsmål om objektivitet, nøytralitet og redelighet i forhold til samisk tilhørighet og nærhet til forskningsfeltet. Sivertsen trekker frem Åhrens meninger om fordel ved å studere kjente miljøer eller egen kultur, som et forsprang i forhold til en som ikke har disse forkunnskapene. Hun mener at dersom man tar høyde for hjemmeblindheten som kan oppstå dersom man kjenner emnet altfor godt, kan det å studere velkjente forhold kanskje gi en bedre forståelse for den informasjonen som gis, en om man var en utenforstående (Åhren i Sivertsen 2011). Slik sett har jeg en god fordel i å kjenne bredt til mange samiske forhold. Kanskje gjør det at jeg har flere tilknyttinger at jeg kan lettere motstå "hjemmeblindhet" i forhold til hvis jeg ikke hadde hatt det? I antropologisk sammenheng har hjemmeblindhet vært heftig diskutert, i forhold til feltarbeid på egne kulturer. Konklusjonen på nyere diskusjoner om dette er at det å situere seg selv som forsker i det minste gjør publikum klar over hvilket ståsted man har som kunnskapsprodusent, antagelig er et mindre problem enn tidligere antatt ettersom kulturer ikke er homogene, men heterogene, og kanskje til og med flerfoldige, og at det nok er mange som meg selv som opererer innenfor flere ulike kulturutøvelser (Kramvig 2005).

Tidsmessig, har jeg også en god distanse til feltet. Jeg er født på 70tallet og er noe yngre en informantene. Hendelsene og tiden jeg spurte og snakket med dem om har ikke jeg opplevd selv. Kan hende at jeg har 2 eller 3-hånds opplevelser og kunnskap om krigen fra mine besteforeldre og foreldre eller jobben på museet men jeg har ikke vært der selv. Det har også skjedd store forandringer i samfunnet siden den gang. Jeg legger merke til at både Berit Bongo(2009) og Randi Nymo (2011) har skrevet sine doktoravhandlinger fra egen kultur og jeg høster erfaring fra dem om dette tema også. Det er et annet interessant faktum også. Hvorfor problematiseres ikke nordmenns forskning i norske forhold? Det er jo like relevant problemstilling som samers forskning i samiske felt.

Alf Isak Keskitalo mente også, allerede i 1973, at det finnes fenomener i samisk kultur som ikke er tilgjengelige og ikke kan beskrives av andre en de som er samer selv, og hevdet derfor at samer selv måtte være de som forsket på samiske forhold (Hansen; i Siversen 2011). Det er nok å trekke det vel langt, men det er jo et poeng at noen kunnskaper er mer tilgjengelige for forskere med samisk tilknytting i det samiske feltet.

Jeg har også i løpet av skrive og analyse periode hatt lengre pauser som har bidratt til mer distanse til materiale og data.

5.8 Validering av empiri

Informantene ga få direkte svar på spørsmål. Det som blir fortalt er i form av fortellinger eller ordlagt på måter som skjuler og demper klare meninger. Hva er grunnen til at informasjon fra informantene mine gis på en indirekte eller implisitt måte? Hva er grunnen til tolkningen av informasjon som blir gitt?

Flere forklaringer synes aktuelle og disse kan også virke i sammenheng med hverandre. Jeg har oppdaget at mye av informasjonen er gitt implisitt og den har latent informasjon (Bongo 2009). Å gjøre rede for implisitt og skjulte kommunikasjonsformer vil være nødvendig for å vurdere forskningens validitet (Malterud 1996, Thagaard 2013). Lorem beskriver vellykket fenomenologisk tilnærming som avhengig av at man klarer å etablere og beskrive nærhetsperspektivet samtidig som man evner å se struktur og allmenne trekk i disse erfaringene (Lorem 2008 s.70). Nærheten er en betingelse for å kunne trekke informasjon fra implisitt og taus kommunikasjon. Måter å kommunisere på er kulturelt betinget og fortellertradisjonene er med på å styre hvordan kunnskap overføres (Nergård 2007, Aikio

2010, Tronvoll 2004). Direkte spørsmål og svar er ikke en del av slike sammenhenger og vil bli omgjort av aktørene til kommunikasjonsformer som de selv finner mening og aksept for. Når syke mennesker snakker om tilstanden sin, brukes kjente begrep, symboler og tegn (Grimen 2000 i Nymo 2011 s.16). Det er nærliggende å tro at dette gjelder alle mennesker. Bongo (2009) og Dagsvold (2006) viser til i sin forskning at helse og sykdom er et indirekte kommuniserte tema i samisk sammenheng. Indirekte kommunikasjon om motstandskraft kan være uttrykk for en helhetlig oppfattelse av helse. Å skille motstandskraft og psykisk helse fra resten av livsverden og sammenhengene den virker i kan forstås som så unaturlig og utenkelig i noen sammenhenger at det resulterer i komplekse svar som forsøker å omfavne mye. Kropp-sjel dualismen står ikke alltid like sterkt i samiske miljøer. I slike tilfeller ville informantene ikke se psykisk helse og motstandskraft som enkeltstående hendelser, men som komplekse systemer som har flere kulturelle og kosmologiske kontekster og særegenheter, livsbetingelser og personlige egenskaper (Lorem 2014, Nymo 2011).

Det kan også tenkes at informantene ikke svarer direkte på spørsmålene om motstandskraft og psykisk helse. Dette vil innebære at denne undersøkelsen ikke er gyldig eller til å stole på. Denne muligheten må vurderes opp mot følgende; at informantene er informert om undersøkelsens hensikt og mål, at informantene har samtykket i å delta i undersøkelsen og at informantene har uttrykt at dette er en ønsket og etterlengtet forskning. Dagsvold (2006) og Bongo (2009) har erfart i sin forskning, at latent informasjon er mulig å tolke når man selv er en innenfor den kulturelle konteksten og er fortrolig med indirektekommunikasjons former.

5.9 Analyse

Jeg hadde en opplevelse om observering og analyse av data som jeg vil fortelle om. På en lengre kjøretur etter et intervju tenkte jeg nøye over intervjuet. Når jeg tenkte på historien så syntes jeg at den var veldig kjent. Men klarte ikke å plassere den. Jeg bestemte meg for å diskuterte saken, anonymisert, med kloke mennesker. Denne samtalen ført til en refleksjon og i denne refleksjonen oppdaget jeg sammenhengene. Denne historien lignet på andre historier jeg hadde hørt fordi jeg hadde hørt den før. Ikke i innhold men i struktur. Dette er en tradisjonell samisk historie form (Aikio 2010, Nergård 2007).

Slik kan analyse også skje.

I analyse prosessen har jeg brukt tre kilder for å nærme meg analyse av data. Kvale (mfl 2014), Thagaard (2013) og Malterud (1996) har bidratt til å opplyse meg om analysens mangfold. Jeg har brukt Malteruds trinnvise beskrivelse av deskriptiv analyse for å beskrive prosessen med en del av analysen (Ibid); Jeg transkriberte intervjuene og jeg begynte med legge merke til tema som kom frem. Disse ble notert og kartlagt. Hvor de kom fra og hva var tema. Da jeg valgte ikke å transkriberte hele intervjuene ble dette en første kondensering av de lange sekvensene med slekts og landskaps detaljer. Jeg fortsatte med å velge ut meningsbærende tekstbiter fra tekstene (Malterud 1996). Etter den første grov plukkingen så jeg over med et kritisk blikk. Hva var relevant og berørte problemstilling (Kvale mfl 2014)? Jeg fortsatte med å kode tekstbitene som jeg trakk ut fra intervjuene. Tilslutt ble det til noen hauger med papirstrimler. Dette er subgruppene, ulike nyanser til de ulike kodene (papirhaugene) kommer frem. Disse subgruppene sammenfattet jeg så til kategorier (Malterud 1996). Også her måtte noen biter bli igjen og andre fikk komme til igjen. Prøve hvordan det ser ut med eller uten. Underveis i prosessen plukket jeg ut deler av tekstene som jeg eventuelt syntes var spesielle eller på andre måter stakk seg ut. Dette for å brukes senere i tolkning (Ibid). Jeg fikk i første omgang frem noen tema. I andre og tredje runde av prosessen kom flere tema frem. Dette har vel med den ”hjemmeblindhet” å gjøre. Jeg tok lange pauser og fortsatte. Dette var det mest tidkrevende av hele prosessen med oppgaven.

Siden etter mange gjennomlyttinger kunne jeg konsentrere meg om flere forskjellige deler av de sammen intervjuene. Noen ganger hører jeg sukk og pauser tidligere og kunne merke meg dem etter at jeg hadde skrevet ferdig og kunne bare lytte. Dette har jeg ført til teksten som ble til. Her har jeg da kunnet lese frem flere andre forståelser (Thagaard 2013).

Når jeg så kom frem til å beskrive ned analyseprosessen sto jeg fast. Jeg hadde alt materiale på samisk og tvetydigheten og den *tause kunnskapen* var vanskelig å sette ord på (Aikio 2010, Bongo 2009, Nymo 2011). Jeg fant derfor støtte i Malterud (1996) sine ord om at det er viktig ikke å låse seg i enkelte tolkninger og at det gode intervju innebærer tvetydighet. Bongo (2009) påpekte at informasjon kan være latent i data. Jeg fattet mot og fortsatte prosessen. Jeg fulgte Malteruds (1996) råd om å lage lapper med det jeg hadde funnet i teksten jeg hadde transkribert og begynte å sortere igjen. Jeg brukte noen ganger flere lapper av samme ”ord” som jeg syntes kunne gå til flere tema eller kategori.

Som før nevnt så gjorde jeg observasjon av fortellingens struktur. Jeg kunne plassere den og slik fikk jeg ny innsikt i at fortellingen kunne ha flere dybder. Jeg analyserte videre alle

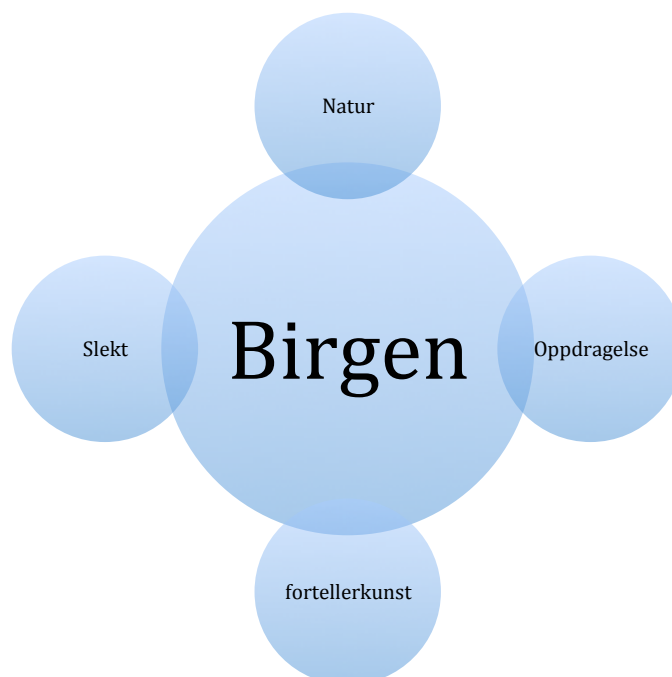
intervjuene på denne måten med å se på struktur i fortellingene og fant at data, historiene kunne deles i to typer strukturer.

Jeg observerte også en annen ting. Det var mange mennesker som ble nevnt ved navn, slekts benevnelse og noen ganger også bosted. Jeg telte over antall mennesker i intervjuene og skrev ned alle som var nevnt på en familiær måte med samisk slekts benevnelse.

Dette betydde at jeg hadde en analyse form til med i min analyse. Den analyseformen kan hete *bricolage* eller *ad hoc-teknikk* (Kvale mfl 2014). Kvale nevner både *Legge merke til mønstre, temaer og opptelling til å se hva som finnes*(Ibid, s 240). Jeg har da tatt disse funnene fra å se mønstre og opptelling og kategorisert dem inn i de øvrige funnene. Jeg har på denne måten flettet de forskjellige analyse metodene sammen. Jeg brukte flere metoder for å komme frem til en sortering som jeg kunne gå god for og beskrive.

”Analysen skal foregå slik at andre senere kan følge den veien vi har gått, anerkjenne vår systematikk underveis og forstå våre konklusjoner. Analysen skal ikke bare gjennomføres men også formidles”(Malterud 1996, s 87).

Jeg ble også inspirert av Malteruds (1996) beskrivelse av *template analysis* (s.90) eller teoristyrte analyse, som går ut på å sortere utfra forhåndsbestemte kategorier hentet fra foreliggende teorier når jeg skulle vise mine funn i diagram. Figuren er formet som en sirkel og er brukt for å vise hvordan de fire kategorier; **natur, oppdragelse, fortellertradisjon og slekt og familie**. I midten av sirkelen vises kjernen i det samiske begrepet **birget**, samisk motstandskraft.

6 Funn

Dette kapitlet legger jeg frem funn som jeg har kommet til i innhentede data.

Funnene er Kategoriser med subgrupper som gir forskjellige nyanser til kategoriene.

1. Natur.

Natur i økonomisk og praktisk relasjon.

Emosjonell relasjon med natur.

Naturen som arena for tradisjonsbærende aktivitet.

2. Oppdragelse.

Samisk oppdragelse.

Fortellertradisjon brukt i oppdragelse.

3. Familie og slekt.

Slekt som kunnskaps og kulturbærere.

Slekt og familie som praktiske hjelpere.

Bygda og naboene.

4. Forteller tradisjon.

6.1 Natur

Alle informantene opp natur og naturfenomener som grunnlag for *Birgen* på eget initiativ. Informantene snakker mye om natur. Denne kategorien kommer først fordi den ble tatt opp mest og på flere måter av alle informantene. Lange sekvenser av intervjuene inneholder beskrivelser av natur landskap, vær og naturfenomener.

Naturen blir tatt opp som en av de viktige tingene som gjorde at de klarte seg, *birgen*. Både på et psykisk perspektiv og på mer praktiske og håndfaste måter.

6.1.1 Natur som praktisk og økonomisk ressurs

Naturen har i uminnelige tider bidratt med klær, mat og brensel til varme. Å se naturen som en praktisk og økonomisk perspektiv kommer frem hos alle informantene. Informantene vektlegger kunnskapene om bruk av natur ressursene men også naturressursene som helt nødvendige både på kollektivt og individuelt.

Alle informantene forteller om hvor gavmild og rik naturen var i 1944 og 1945. Det ble sanket fisk og bær i mengder. De minnes hvor mildt været var og hvordan dette sparte mange fra lidelse og død.

Bruk av naturressursene i samspill eller relasjon mellom menneske og natur i for eksempel jordbruk, sanking, fiske og fangst. Ánde forteller:

” Vi viste alltid hva som skulle skje i løpet av året. Vår, sommer høst og vinter var det faste oppgaver som måtte gjøres for at vi skulle klare oss. Det var ingen spørsmål om det, alle var med. Vi lærte av de eldre å følge med på været og måne fasene og naturen for å avgjøre når det var best å gjøre de ulike gjøremålene og hvordan vi skulle gjøre de forskjellige oppgavene på beste måte ”

Det er rituellet hvordan årstidene og arbeidet i naturen følger hverandre og Ánde i den tilpasser sitt virke til naturen og årstidene.

Elma sier om natur i praktisk forstand; *“Det var en tid da alle gikk tilbake til et naturalhushold. De fikk alt av klær og mat fra naturen som de selv laget eller byttet til seg med ting de selv hadde laget”*. Når hun sier at de gikk “tilbake til naturalhushold” gir det en pekepinn om at det kanskje var en forandring i gang i samfunnet og at det ble vanligere penger og kjøp/salg av varer og tjenester. Men at dette gikk tilbake til naturalhushold i forbindelse med krigen. En måte å leve på som ikke er avhengig av penger og varer som blir importert eller er tilgjengelige for kjøp. Det gir uttrykk for kunnskap om nettopp naturalhusholdning.

At naturen bidrar med mat bare en har kunnskap og tradisjoner for å hente den kommer frem når Anna forteller om hvordan hun ble en habil laksefisker allerede som ung kvinne:

”Siden alle mennene i familien var borte så lærte jeg meg å fiske. Jeg kunne jo det fra før av men jeg ble enda flinkere når jeg fikk være mye på elva. Jenter måtte gjøre mye håndarbeider ellers. Fisk fra elva, laks og sjø ørret var viktig mat for oss og det måtte vi få tak i for å klare vinteren. Vi hadde ishus hvor vi hadde fisken og vi saltet ned mye i tønner. Det var da jeg oppdaget at jeg var en habil fisker jeg skjønnte hvor mye jeg kunne klare og det var bra ”

Manns jobber og kvinnejobber vanligvis strenge normer for men må man så må man. Anna likte å fikse og ble flink til det. Hun oppdaget også en annen ting. At hun hadde evner til å klare seg.

6.1.2 Emosjonell relasjon med natur

Fra informantene kommer det frem både individuelle og kollektive praksiser der de søker naturen for å sanke mat og for å oppnå sjelelig ro. De beskriver en relasjon mellom informantene selv og naturen. Når informantene snakker om naturen og det de har opplevd i og med naturen så er noen tydelig emosjonelle. Det er tydelig at det er sterke følelser i forhold til naturen som hjelper, støtte eller trøst. Informantene forteller hvordan de anser relasjon med natur som en av hoved grunnene til sin psykiske velbefinnende.

Eksempler på dette finner vi når Elma sier;

“De(far og hans siida) trengte ikke å rømme. Ikke var de så redde heller. Folk visste det at de hadde naturen på sin side og de som prøvde å tvinge seg inn her(Tyske soldater) ikke mestret denne naturen og livet her. Det brukte de mot Tyskerene så mye de hadde anledning til”

Det kommer frem en spesiell relasjon som Elma uttrykker; *Folk* ikke var redde i naturen. Hun regner med flere en sin fars siida til folk, henne selv? Hun viser til en personlig opplevelse som hun regner med andre også har med bruken av ordet folk, relasjon; naturen er på vår side. Denne setningen gir pekepinn for hva Elma føler om relasjonen med natur. At hun ser naturen som en beskytter fra det onde, krigen og opplever naturen som besjelet eller som animert.

To av informantene sa også slik ”Når du er i naturen er du ikke alene”.

Fra Annas intervju forteller hun om så sterk angst at hun ikke får puste:

”Jeg var veldig redd og fikk ikke puste ordentlig. Jeg skalv og bena ville knapt bære meg mer. En av damene som bodde i huset ved siden av tok seg av meg, heldigvis. Jeg klarte ikke å spise noe jeg ble budt... ville gå men kunne ikke gå derfra før soldatene hadde gått videre... Tilslutt tenkte jeg at jeg må komme meg hjem til mor og på morgenen gikk jeg hjemover. Jeg var fryktelig redd og gråt... (stille) Jeg tenkte at tyskerene gikk jo helst etter veien eller telegraflinja. Jeg, derimot er jo kjent i området og viste hvor jeg var og hvor jeg kunne gå. Da jeg kom i ly inni skogen kunne jeg endelig puste igjen og jeg følte at bena bar igjen.(sukker, trekker pusten dypt) Så gikk jeg og kom meg i trygghet”.

Det er først da hun kom til skogen at hun føler at Anna endelig kan puste igjen. Da slipper angsten taket. Hun føler seg trygg for tyske soldatene i skogen selv om hun vet at de er der. Anna vet hvor hun er og hun vet hvor hun skal og finner tryggheten i skogen. Det tydelige kroppslige uttrykket i forbindelse gjenopplevelsen av den traumatiske situasjonen; med et sukk og dypt pust når Anna i fortellingen kommer til skogen og tryggheten, oppfatter jeg som et sterkt uttrykk for i hvilken grad og hvor dypt Anna følte den tryggheten i skogen og hvor sterk redselen var i forkant.

En annen dimensjon til relasjon med natur. Gunnar forteller: *”Joiken fører meg nærmere de som jeg joiker. Jeg husker på en levende måte i hele kroppen og sjelen får ro. Joiken hører til i naturen. Når jeg joiker er jeg i naturen”*

Han bruker joiken og naturen i en sjelelig, åndelig måte. Han blir tydelig emosjonell når han forteller om hva han opplever når han joiker. Han trekker naturen med inn i det estetiske i joiken. Emosjonene som kommer frem er gode og gir sjelen ro. Han føler det i hele kroppen. På denne måten blir naturen og joiken et personlig verktøy til, fred og sjelebot.

6.1.3 Naturen som arena for tradisjonsbærende aktivitet.

Alle informantene forteller om nære relasjoner til natur. De forteller om særegne praksiser og om hvordan de har brukt naturen. I forbindelse med å høste av naturen er det flere narrativ som viser kulturbærende aktiviteter. Som når Elma forteller om da hun lærte å kjøre med rein. Når Anna og Dávvet forteller om hvordan de fikk fisk, eller Ánde forteller om elvebåt-turen hjem etter evakueringa så bruker de en rekke spesifikke termer og forteller inngående om landskap, elva og båten. Laksefiske og ferdsel på Tanaelva er sterkt bundet opp til kultur i naturen. I seg selv har narrativene fra og i naturen en tradisjonsbærende funksjon med kunnskaps og tradisjons-formidling.

Det kommer frem av informantenes narrativ at naturen er arena for barnas opplevelser, aktiviteter og kunnskaps overlevering innen forskjellige aktiviteter. Det er også en arena som brukes aktivt til å lære praktiske ting. Naturen og terrenget kan beskrives som hjelpemiddel for overføring av tradisjoner og kunnskap. Dette illustreres godt når Biret forteller:

” Jeg var med far på fjellet. Jeg kom over en gammel steinformasjon som er menneskeskapt. Den er nesten usynlig. Far fortalte meg at den er til å søke ly i dersom det

skulle bli dårlig vær. Der i fjellet kan det plutselig bli veldig dårlig vær og da må det være steder en kan søke ly”

Biret sin far har tatt henne med til et sted hvor hun kan finne ly dersom det blir dårlig vær. I seg selv ikke merkverdig. Det er kunnskapene, bruk og overlevering av denne kunnskapen om det spesielle stedet som er spesielt i denne sammenhengen.

6.2 Oppdragelse

Alle informantene forteller i sine narrativ om seg selv som barn som hadde stor selvstendighet og hvordan de lærte seg forskjellige ting, hvordan dette har vært til nytte for dem og trekker dette frem med stolthet.

Informantene trekker frem historier som redskap for oppdragelse og hvordan dette forbereder dem til voksenlivet og til økt mestring og trygghet. To av informantene setter sin oppdragelse og oppvekst i forbindelse med sin styrke og evne til å klare seg, birget.

6.2.1 Samisk oppdragelse

Flere av informantene kommer med eksempler på samisk barneoppdragelse når de snakker om *birget*. De har fått prøve seg på praktiske oppgaver og bygge opp praktisk kunnskap på egen hånd og sammen med andre. Noen av informantene presiserer at dette var en særegen samisk måte å oppdra barn mens de resterende kommer med narrativ som gjenspeiler oppdragelse som styrkende for psykisk helse.

Biret sier at hennes styrke og motstandskraft, har vært den oppdragelsen hun fikk.

”tryggheten min kommer fra min oppvekst med den oppdragelsen jeg fikk. Ja alt det vi har snakket om. Nærhet og tette bånd til mine foreldrene mine og slekta. Alle gjøremålene jeg var med på og lærte meg. Naturen...”

Elma forteller;

“Det var morsomt å kjøre med rein. Det gjorde vi i gamle dager. Og da var det ikke spørsmål om du kunne eller ikke. Det var bare å kjøre.

Jeg; Hva mener du?Elma;Far var en god pedagog. Ja, han bare selet på reinen og fortalte kort hvordan det skulle gjøres så kjørte jeg avgårde. Det var ikke noe snakk om hva jeg kunne eller ikke. Jeg bare kjørte, sånn lærte jeg. Jeg lærte at det lønner seg å følge med for jeg skal kunne mye etterhvert”

I denne fortellingen kommer det frem hvordan oppdragelsen med praksis nær læring skjedde. Samtidig i nær sammenheng med den *herdende* del av oppdragelsen som skulle gjøre barna mer forberedt på å takle uforutsette hendelser. Dette påpekes av informanten.

Dávvet har også erfaringer med å klare seg selv fra han var barn;

“Vi var mye på elva. Jeg var ikke gamle karen når jeg var alene med båten på elva. Fiske var selvfølgelig viktig. Jeg fikk skyss oppdrag også. Det var elva vi ferdes på. Med båt på sommerføre..”

I dag ville det vært utenkelig å slippe et barn alene på elva med elvebåt. Men Dávvet sier han fikk selvtillit og mot. Han var til nytte og veldig stolt av det. Dette var med på å gi ham en grunnleggende trygghet som han hat tatt med seg inn i voksenlivet.

Biret har en fortelling om oppdragelse;

”Jeg husker at jeg var med far til byen. Jeg så en liten sykkel der og jeg ønsket meg den av hele mitt hjerte. Jeg maste om den og så sa mine foreldre til meg at hvis jeg klarer å fylle en liten tønne med multer i løpet av høsten så skal jeg få den sykkelen. De var nok veldig sikre på at jeg ikke klarte det. Jeg var vel 6 år gammel da. Men du skjønner at vi bodde ved myra og jeg gikk hver dag for å plukke. Så klarte jeg å fylle den tønna og de måtte kjøpe sykkelen til meg....

Jeg; Du fikk gå alene på myra?

Berit; Ja jeg var jo allerede oppdratt til å være observant og alltid tenke på at jeg skal komme meg hjem igjen.”

I Birets narrativ er det flere momenter til oppdragelse. Hvordan foreldrene lar Biret prøve seg alene i utmarka allerede som ganske liten men også om hvordan utholdenhet blir stimulert og belønnet. Hvordan Biret selv må være i stand til å gjøre vurderinger i naturen og kunnskap i å bruke den.

I begge Dávvet og Birets narrativ kommer det frem en selvstendighet og stolthet over det de klarte og fikk prøve seg i som de nå i godt voksen alder ser som en styrke for å takle opplevelsene etter krigen. Slike eksempler på hvordan de selv mente de hadde ervervet seg psykisk styrke og utholdenhet var gjennomgående for alle informantene.

Fortellinger som oppdragelse

Fortellinger ble brukt i oppdragelse. Kunnskap men også moral og etikk ble lagt til fortellingene som ble fortalt. Fortellingene hadde en oppdragende funksjon i følge informantene.

Elma forteller om hvordan hun ser på fortellinger og beskriver også hvordan de forskjellige fortellingene kunne virke oppdragende:

“Fortellinger og historier er en indirekte måte å oppdra på og komme frem til ulike løsninger på. For eksempel kan en fortelle historie om hendelser som ikke gikk så bra eller som planlagt. Så skal den andre forstå at det ikke passer seg eller er bra med den løsningen. Det er en måte å kommunisere på. Fortellinger om čáhcerávga- draugen eller vannuhyret som kommer om du går på usikker is eller flomstore elver lærer deg at isen kan være usikker og vannet farlig. Det samme med strenge regler i lavvoen. Du skal aldri gå forbi andre i lavvoen på bålsiden av dem men på ”duksiden”. Ellers vil forbannelser og ulykke ramme. Selvefølgelig var hensikten at ikke barna skulle falle i bålet. Dette er måter å klare seg på”.

Elma forteller videre om hvordan andre historier var med på å holde mot, moral og om å være lur: *“Min far hadde ofte historier om og fra krigen. Det var ofte historier som ligner på “Askeladden og trollet” der samene alltid klarer å lure eller overliste tyskerne som truer. Dette gjorde at vi ikke var så redde men likevel aktsomme”.*

6.3 Familie, slekt og naboer

Samiske slekt benevnelser er kompliserte for uinnvidde. Jeg har derfor valgt å gjøre ting litt enklere i sitatene og har forenklet de forskjellige slekts benevnelserne til norske uttrykk. Dette gjør jeg ikke med lett hjerte og vet at noen viktige relasjons uttrykk blir borte med dette. Det er likevel nødvendig med tanke på oppgavens omfang.

Alle informantene bruker i sine fortellinger mange slekts benevnelser aktivt. De bruker også spesielt mange slekts benevnelser i intervjuene. Ved opptelling kommer jeg til at Ánde med flest navn nevnte 56 personer ved navn og slekts benevnelse, noen ganger også slekts utredning til personer. Det intervjuet med færrest hadde Gunnar med 22 navn med slekts benevnelse med i fortellingen. At navn med familiær karakter er så aktivt brukt i fortellingene er et funn som sier litt om hvordan kontakter det var i mellom menneskene og hvordan de brukte disse i dagliglivet. Informantene forteller også mye om sine mødre og hennes viktige rolle i familien og for den enkelte.

6.3.1 Slekt som kunnskaps- og kulturbærere.

Biret forteller om klesproduksjonen i storfamilien:

”Det var system for sying av klær. Etter tur kom det noen damer, slekt og sånn som sydde pesker, så kom de som sydde bellinger og så videre. Min tante var flink til å sy pesker. Når hun ble gammel gikk jeg til henne med senna tråd spesielt egnet for peskesyng.... Det var jeg flink til, å tvinne sennatråd og ble der i ukesvis. Lille jenta..”

Den kollektive måten å løse klesproduksjon innen slekta var en vanlig måte å organisere slike aktiviteter på. Det var en måte å opprettholde kunnskap. Når Biret går til sin tante for å hjelpe er det fordi hun skal dit for å lære. Slik er slekta eller tante i dette tilfellet med og tar ansvar for både kunnskapsoverføring, klesproduksjon og for på denne måten å opprettholde nære bånd mellom slektsleddene.

Informantene forteller om hvordan de forskjellige slekts medlemmene bidro med hver sitt. I seg selv er kunnskap og bruk av slekt og slekts systemer en kulturbærende aktivitet.

Informantene behersker denne formen for sosial system og omgang ved å aktivt bruke den.

6.3.2 Slekt og familie hjelper og støtter

Informantene snakker mye om slekt og bruker mye tid på å finne ut av slekta. Det er et rituell preget samtale. Det er helt sikkert ikke første gang de snakker om disse slektingene. Så de vet nok hvordan slektsforholdene er fra før. Slekt og forståelse av slekt er en samisk skikk. Samtale og slekts drøftinger og er en vanlig måte å innlede nye bekjentskap og samtaler på.

Når informantene snakker om å klare seg i forbindelse med slekt og familie så er det gjerne i forbindelse med hjelp til praktiske oppgaver. Kristian forteller fra hjemkomst etter evakueringen:

“Når vi kom tilbake til ... Hentet mors fetter oss med traktor. Han kjørte oss til fars fetter. Og der fikk vi bo. Vi større barna bodde utenfor i telt mens de små barna sov inne. Det var jo mange mennesker der”

Familien er for informantene del av en større enhet, storfamilien eller slekta, som hjelper hverandre og tar vare på hverandre. Det kommer frem at det er både på mors side og på fars side av slekta at hjelpa kommer.

Ánde forteller fra deres lange reise hjem etter evakueringen, hvor de tilslutt måtte gå lange strekninger. *”Da vi kom så nær hjem at vi fikk mulighet til å overnatte hos slektinger, så var det en lettelse. Det var rett og slett en lettelse”*

Informantene gir alle uttrykk for samhold og støtte i familie og nærmiljøet. De forteller hvordan dette samholdet var med å støtte gjennom traumatiske opplevelser og om gjensidig avhengighet av hverandres hjelp.

6.3.3 Storfamilien.

I intervjuene snakker informantene om storfamilie, slekt og nettverk. Storfamilien blir brukt som et eksempel på system for å klare seg i trange og vanskelige tider. Elma beskriver sin sommer- og vårfamilie slik:

“Det var vanlig med storfamilier. Vi var flere i samme husholdning. Av oss søsken, Jeg er jo eldst, min yngre bror var født. Så var det min mors eldre bror som også hørte til hos oss. En av fars kvinnelige slektninger som døde hadde en sønn i tenårene. Hans far drakk og kunne ikke ta seg av gutten så han ble også vår. Så kom også 2 av mors yngre søsken og var med oss. De var jevngamle med meg. Min fars nevø var også hos oss store deler av sommer og vårhalvåret. Vi var mange da. Men enhver hadde sin plass og sine oppgaver og alle var like verdifulle”.

Elma beskriver storfamilien som et utvidet begrep. Hun tar med fosterbroren som er en slektning. Hun tar også med flere slektninger og betegner dem som del i storfamilien. Disse er en del av familien for henne. Hun sier at alle var viktige bidragsytere for at de skulle klare seg også rent praktisk.

Videre forteller Elma om en spesiell form for samsøving med storfamilien:

*“Hvis det var spesielt kaldt la vi oss rundt vedovnen. På den tiden var det fremdeles storfamilier. Ikke (bare) mor, far og to barn, men det var ofte slik at hele slekta var samlet. Det ble mange mennesker, det var **birgejupmi** -å klare seg. Jeg husker i mine besteforeldres hus ble det ofte fullt på gulvet hvor vi sov på reinskinn. Noen hadde seng, men langt i fra alle. I alle fall jeg pleide å sove på gulvet. Jeg kom på at jeg ikke trengte meg mot ovnen som alle andre men legger meg litt i kanten av gruppen og får hundene til å ligge sammen med meg. Så varmet en hund føttene og andre hunden ryggen”*

En liten fortelling om hvordan Elma klarer å skaffe seg et lite pusterom i den tett befolkede storfamilien. Samtidig som hun sier at storfamilien var *birgejupmi*- å klare seg. Hun så det som en nødvendighet både psykisk og fysisk.

Kristian forteller om foreldrene:

”Min mor var av samisk slekt og min far av blandet slekt. Selv om min far hadde utdannelse og var en flink mann manglet han den sosiale og familie(slekt) sikkerheten som min mor hadde”.

Kristian har lagt merke til at det var forskjeller mellom relasjons mønstrene hos de forskjellige etnisitetene. Han sier hans mor hadde en sikkerhet i slekta.

Alle informantene snakker også mye om mor og hennes rolle i familien. Mor hadde en viktig rolle i familien. Ordene som brukes om mor er klok, flink, sterk, samlende og arbeidsom.

6.3.4 Bygda og naboene

Narrativene omhandler ofte naboer og sambygdingene. Flere av informantene forteller om samfunn som ivaretok flere sosiale funksjoner. Mat som ble delt. Hvordan gi støtte sambygdingene i sorg. Hvordan de kollektivt overveide evakuering eller flukt. De beskriver samhold.

Spesielt Elma og Kristian snakker om bygda og naboene som viktige for det å klare seg. Begge bruker begrep *birget* i settingen.

Elma sier;

”I det lille samfunnet i bygda var det sterkt samhold og folk var ikke alene om å bli redde. De fryktet sammen og de lot ikke Tyskerne ødelegge samholdet”

Det er tydelig at hjelpa også lå i å støtte seg til hverandre psykisk. Mens Kristian forteller:

”Jeg husker godt hvor gode snille folk var med hverandre etter krigen. Alle trengte hjelp og alle hjalp hverandre. Folk forstod at de var avhengige av hverandre for å klare seg”.

6.4 Historie og fortellertradisjoner

I grunnen er alle mine informanter historie fortellere. Alle har fremlagt sine opplevelser i narrativ form. I stedet for å svare direkte på spørsmål forteller de om hendelser, narrativ, som skal gi meg eksempler på det de mener er viktige betraktninger til spørsmålene jeg stiller. Fortellertradisjon kommer til uttrykk på to forskjellige måter. Ved at informantene selv er

fortellere og ved at de reflekterer over forteller tradisjon som de har tatt del i gjennom andre fortellere og narrativ.

Fra intervjuene ser jeg følgende, to av informantene hadde tydelig fortalt omtrent samme historie før. Tre hadde en mer impulsiv tilnærming med digresjoner og bi historier. De resterende to fortalte kortere, fragmenterte narrativ om hendelser og opplevelser.

Jeg har i denne kategorien ikke delt ut subgrupper i funn kapittelet men vil i drøftings delen vise til subgrupper :Historier som bearbeider og kollektiviserer, historier som formidlings redskap og historien som kunnskapsbank. Dette gjør jeg fordi det dreier seg om ulike perspektiv til de samme funn og ikke forskjellige funn.

For Biret og Elma har historie eller forteller tradisjon vært en viktig del av det å klare seg, *birget*.

Elma forklarer slik;

“Fortellinger og historier er en indirekte måte å oppdra på og komme frem til ulike løsninger på. For eksempel kan en fortelle historie om hendelser som ikke gikk så bra eller som planlagt. Så skal den andre forstå at det ikke passer seg eller er bra med den løsningen. Det er en spesiell måte å kommunisere på.”

Hun fortsetter med konkret eksempel om *čáhcerávga*- nærmeste norske oversettelse blir vann-draugen. Som bor under utrygg is og dypt vann. Han kan ta barna og spise dem. Da skal barna bli skremt fra å gå på utrygg is. Det er en indirekte måte å kommunisere på. Det er også en måte å dele kunnskap på. For det at isen er utrygg enkelte steder er en viktig kunnskap.

Elma forteller videre;

“Min far hadde ofte historier om og fra krigen. Det var ofte historier som ligner på “Askeladden og trollet” der samene alltid klarer å lure eller overliste Tyskerene”

Historier fra krigen var vanlige hos Elma. Hun hørte om hvordan samene lurte tyske soldater på forskjellige måter. Det siste sitatet har preg av at disse historiene bar preg av å være hentet eller inspirert av eventyr eller myte verden. Disse fortellingen skal holde moralen og mot oppe forteller Elma.

7 Drøfting av funn

Drøftings kapittelet drøfter jeg funnene fra studien. Hver kategori drøftes for seg først deretter kommer en sammenfatning av hvordan disse henger sammen i slutten av kapittelet. Denne måten å drøfte funnene på blir gjort for å gjøre drøftingen mer strukturert og tilgjengelig for leseren. Funnene med drøftingsdelene må likevel sees som ulike deler av et sammensatt bilde, helheten.

7.1 Drøfting av Natur

Det mest markante funnet i datamaterialet som jeg har samlet handler om natur og relasjoner til natur. Allerede tidlig i analyse fasen ble dette klart. Rådata ga mange tema treff på natur, naturaktiviteter og natur termer. Og hyppigheten i seg selv er et treff. Det neste sub-tema som følger natur som praktisk og økonomisk ressurs er emosjonell relasjon med natur og natur som arena for tradisjonsbærende aktiviteter.

Naturen oppleves som åndelig sted og åndelig vesen er også et viktig treff som viser mangfoldet i det tidens betydning natur hadde for informantene og for deres *birgen* motstandskraft. Funnene var gjennomgående for alle informantene som fortalte om forskjellige natur- praksiser og relasjoner med den. Dette er i tråd med Nymo (2011) og Aikio (2010) sine funn om naturen som viktig relasjonell og kosmologisk betydning for samers velbefinnende. Andersen (2007) finner informantene har felleskap med naturen og bruker den til både rekreasjon og som hjelp til å se seg selv i en større sammenheng.

7.1.1 Natur som praktisk økonomisk ressurs

Informantene trekker frem at de lærte å leve med naturen. Anna forteller om hvordan hun oppdaget at hun ble en god fisker. Samspillet med- og kunnskap om naturen og at den er tilgjengelig for Anna. Sammenhengen til forståelsen av at hun kunne lære seg hva hun ville og klare det hun ønsket trekker hun selv. Jeg har vært på elva noen ganger og vet at det er slett ikke lett å få fisk. Det er tungt å ro og det er en egen kunnskap i det å fiske. Selvfølgelig er det viktig at Anna fikk fisk men den mer grunnleggende tryggheten i at Anna forstår at hun kan klare seg, *birget*, som også er viktig i denne studien og gir salutogenese.

som er viktig i denne sammenhengen.

Annas opplevelse på elva kan settes i sammenheng med Antonovskys (2014) Opplevelse av sammenheng. Anna får en mestrings følelse av å oppdage at hun kan lære å fiske og er flink i det. Hun får en **mening** i å bruke sine ressurser og i tillegg oppdager hun potensielle ressurser som er tilgjengelige for henne da *hun kan lære seg hva som helst*. Anna står også ovenfor et annet aspekt av opplevelse av sammenheng. At denne situasjonen gjør at vinterens mat forråd blir fullt opp med laks. Det er en håndgripelig **håndterbarhet** av problem med å skaffe nok mat, av å vite at hun har evner og styrke til å løse utfordringer. Hun skaffer også mat til resten av familien og det er også med på å bygge opp hennes selvfølelse og identitet. Anna uttrykker også dyp takknemlighet og respekt til naturen som gir dem rikelig med mat til den sørgelige vinteren 44/45. Det var et rikt år med mye å høste fra naturen forteller alle informantene.

Når informantene forteller om den praktiske økonomiske delen av *birgen seg* og den psykiske forståelsen av *birgen* skiller de ikke markant mellom disse “*Det var en tid da alle gikk tilbake til et naturalhushold. De fikk alt av klær og mat fra naturen som de selv laget eller byttet til seg*”. På norsk heter det at uten mat og drikke duger helten ikke. Så er det vel for samer også og tryggheten i å vite at en har kunnskaper og krefter til å finne mat og livberge i naturen må ha vært en viktig trygghet i en tid da mat mangel var faktum (NOU 1998:12 Alta bataljon)

7.1.2 Naturen som emosjonell relasjon

Når Anna forteller om sin angst ”*Jeg fikk ikke puste... Først i skogen kunne jeg puste igjen*”. Anna har opplevd traumer som gir seg utslag i sterk angst og har mange symptomer på det. Selv forteller hun at hun fikk puste ordentlig igjen i skogen. Skogen er et trygt sted for Anna og hun er sikker på ikke å oppleve flere forferdelige ting i ly av naturen. Tankene klarer og hun kan gå igjen. Dette er en stek opplevelse som kommer frem. Anna har klart å organisere opplevelse til noe **forståelig** og setter selv ord på det med å finne tryggheten i naturen. Hun setter opplevelsen inn i en sammenheng og kan gå videre både i bokstavelig og sjelelig forstand. Overført til dagens virkelighet ville hun kanskje havnet på legevakten og fått beroligende piller. Passiv terapi kan det kalles for. Mens Anna er i naturen er det hun, naturen og angsten. Anna vinner over angsten det er en mer aktiv form for terapi.

“*I naturen er du aldri alene*”. Er et utsagn som kan tolkes på mange måter. Samisk tro på besjeling av naturen og at er åndelige vesener tilstede som ikke alltid kan sees var og er sterkt tilstedeværende (Boekraad 2013, Miller 2007). Joks (2015) viser til at menneske og natur ikke

alltid kan skilles. I et slikt verdensbilde er mennesket i nær relasjon med naturen. Følgelig ikke alene.

Elma forteller om de tyske soldatene som hun oppfattet som onde og folk (lokalbefolkning, siida) som mestret de normene der en hadde et verdensbilde som tilsa at de ble belønnet av naturen for å opprettholde normene. Dette er beskrevet av flere forskere.

En del av det samiske verdensbildet er at hvis en overholder normene for skikk og bruk i naturen vil det ikke by på ubehageligheter. Hvis en ikke gjør det kan det gå galt. Det er denne normen mange tradisjonelle historier bygger på (Nergård 2007). Både Joks (2015), Nymo (2011) og Aikio (2010) trekker frem at når barn blir oppdratt til å ha respekt til og samspill med naturen. Barn som får utfolde seg i naturen, søke ro og åndelighet, finne *naturlige, logiske svar i naturen*, løsninger som vil være anvendelige og inngå i en praksis med naturen så vil dette utgjøre en grunnstamme i personens system for styrke og utholdenhet både fysisk og psykisk. Dette er *birgen* i følge Aikio (2010).

Nergård (2007) viser til god-ond relasjon til naturen. Hvis en var god med naturen og hadde en praksis som var etisk og moralsk god som for eksempel ikke å ta ut mer en nødvendig og så vil naturen til gjengjeld gi rikelig, lage godt vær og være god. Og omvendt, ondskap og dårlig moral i naturen som ville bli straffet med dårlig vær og lite å hente av mat. Derfor ble det gode været, de store mengdene multer og laks sett som et gode fra naturen skjenket dem som var moralske viste respekt til naturen.

Joks (2015) viser til normer og folkeskikk i relasjon med naturen der det er viktig å vise respekt for at naturen skal kunne gi goder som for eksempel fisk og utbytte av jakt.

Informantene inngår i en felles kosmologi ved sin relasjon med natur. Denne kosmologien har en egen logikk og opplevelse av sammenheng.

Natur som del av seg selv og selv del av naturen kan sees som *virknings historie* som avleires i kroppen og i sjelen allerede fra barnsben av. Historien er ikke hos oss, vi er i historien, som hermeneutisk betraktning kan en si at naturen er ikke hos oss, vi er i naturen.

Som taus og nedarvet kunnskap, en kroppslig og psykisk forståelse av habitus. Anne Heggeland, fysioterapeut i SANKS har skrevet om hvordan den samiske kroppens språk viser seg i naturtilknytningen og kroppens sanselighet og bevegelser i naturen (Silviken mfl. 2010 s.112). Tilknytning til naturen er viktig for samer(Hanssen; i Tronvoll mfl, 2004 s. 95). *”Vi er jo tross alt naturens unger”* Sier en av informantene hennes. Hanssen trekker også

frem at rik terminologi om landskap og fortellertradisjoner er med på å vise og opprettholde denne nærheten til naturen. Naturen beskrives også som en del av det å være samisk.

Gjennom naturområder befestes også en tilknytting til hjemlige trakter (Joks 2015, Nymo 2011, Tronvoll mfl, 2004 s 151). De ”*kjenner området som sin egen bukselomme*” Som Biret sier. Og dette er trygghet. Dette gir **salutogenisk** mening som; Biret opplever at hun er i en **sammenheng** med naturen. Biret opplever at hun **håndterer** å være i naturen. Biret får mat og økonomisk utkomme fra naturen. Naturen er det ultimate salutogenetiske middel for informantene.

Samene har historisk sett vært stekt knyttet til naturen. Samenes verdensbilde og livssyn har dreid seg om naturen og praksiser til naturen (Boekraad 2013, Miller 2007, Joks 2015). Fra samisk synspunkt kan det være vanskelig å finne negative momenter til tilknytting til naturen. Det jeg kan komme på er at ødeleggelse av natur kan føles ødeleggende for samer. Bals (mfl, 2011) og Bongo (2009) har funn i sine studier som tilsier at mangel på kulturell resiliens vil kunne bidra med dårligere psykisk helse for urbefolkning. Da vil en kunne si at kulturell resiliens som natur vil være helsebringende. Salutogenese.

Solveig Joks viser til at det ikke nødvendigvis er et naturlig og entydig skille mellom natur og menneske i sin doktoravhandling:

“Karakteristikker som animisme og romantisme ovenfor urfolks bruk av natur, er ikke måter folk selv beskriver egne praktiseringer av natur. Disse karakteristikkene kommer utenfor de samfunn hvor urfolk befinner seg. Det som derimot kan stemme er at i menneskers praksiser, inngår det ikke nødvendigvis klare skiller mellom natur og menneske eller mellom natur og kultur” (Joks 2015 s. 38).

7.2 Oppdragelse

Biret sier at hennes styrke og motstandskraft, har vært den oppdragelsen hun fikk. Flere av informantene kommer med eksempler på samisk barneoppdragelse når de snakker om motstandskraft. De har fått prøve seg på praktiske oppgaver og bygge opp praktisk kunnskap på egen hånd og sammen med andre. Fortellinger i oppdragende og virkemiddel til kommunikasjon blir også tatt opp. Elma sier at det var ”*bare å følge med, så lærte en* ”. I sine narrativ forteller informantene om seg selv som barn, som hadde stor selvstendighet, og trekker dette frem med stolthet. Dette er en måte å øve opp evne til å løse problemer og dermed øke sin evne til å håndtere situasjoner og til å tro at de selv kan påvirke sin situasjon.

Oppdragelsen med å stimulere til selvstendighet er i med på å øve barnas evne og tro på at de kan påvirke sin egen situasjon. Den er også med på å øke mestrings strategier barnet har tilgjengelig. Dette er noen av salutogenesens kjerneverdier.

Aikio (2010) tar opp viktigheten av samisk oppdragelse som det mest sentrale for *birgen*. Hans informanter sier at en oppdragelse etter samiske idealer har vært med på å styrke dem motstandskraft. De legger vekt på at oppdragelsen må ta hensyn til og tilpasses det enkelte barns personlighet. Grunnidealet er likevel klart, selvstendighet, men også evne til å inngå i relasjoner og samhandlingssystemer. Lignende funn gjør Jávo (2010) i sin forskning. Hun argumenterer for at selvstendighet og hardførhet, evne til å holde ut og tåle påkjenninger og motstand og er målet med den samiske oppdragelsen. Jávo trekker frem en rekke kulturspesifikke oppdragelses metoder som hun har funnet har vært uforandret over lang tid. Med dagens forskning viser hun til skikk med indirekte oppdragelse, selvstendighet og tidlig ansvar. Hun finner også at storfamilie og samiske tradisjoner og verdier er sentrale for oppdragelsen. Den kulturelle konteksten, egenarten og verdiene kommer til syne og internaliseres gjennom.

Nergård (2005 og 2007) skriver likeledes om praksislæring og innlemming i samfunnsorden gjennom praksislæring. Jávo(2010) viser også til andre særtrekk i samisk oppdragelse som også kommer til syne mine funn. Nemlig at barnet skal oppdras til selvstendighet, selvkontroll og psykisk styrke ved hjelp av fysisk og psykisk herding og kjærlighet. *”De trodde nok ikke at jeg ville klare det.. tilslutt hadde jeg plukket nok til å fylle den lille tønna”* Forteller Biret. Oppdragelsen bærer også preg av *selvkontroll* og *indre kontroll* i større grad enn i ikke-samisk barneoppdragelse. Med selvkontroll menes at barnet selv får spise og sove når de trenger det og at aktivitet ikke er styrt i stor grad. Med indre kontroll menes for eksempel at barna får vite hva er rett og galt gjennom historier og fortellinger heller enn korreksjoner (Jávo 2010). Som Elma sier; *«det er et godt oppdragelsesredskap i en god historie»*.

Både Nergård (2005) Joks (2015) og Aikio (2010) påpeker innlæring i naturpraksiser som viktig del av oppdragelsens sosiale og praktiske del. For eksempel i å lære og være med i håndverk og mattradisjoner. Praksis nær læring er et begrep om det å lære i praksis ved å

delta i arbeidet (Nergård 2005) og er vanlig i samiske settinger. Barna blir tatt med i de forskjellige gjøremålene av stor familien (Nergård 2005, Jávo 2010, Joks 2015). Gjennom naturen er det tilgang på lærings arenaer som er verdifulle for *kulturell resiliens*. Kulturell resiliens blir brukt om kulturspesifikke praksiser som er med på å fremme motstandskraft innad i ulike urfolkskulturer (Bongo 2009. Bals mfl, 2011). Nergård (2005) viser at naturen er et viktig læremiddel og åsted for praksis av samisk oppdragelse, både på et relasjonelt og et praktisk plan. Ánde forteller at de viste akkurat hva som skulle skje i løpet av året. Han hadde lært seg det allerede som barn. Han var ung alder kjent med og hadde kunnskap om jobbene som fulgte årstidene. Det hadde han lært ved å delta. Det er en selvfølgelighet over hans uttalelse. Det kan tenkes at deltagelse i arbeid var en nødvendighet, at det var vanlig praksis i det samfunnet på den tiden. Når vi nå ser tilbake på denne praksis med at barna fikk del i det daglige arbeidet og kunnskap om hvordan dette hang sammen med årets gang. Den har et kollektivt preg da mye av arbeidet pågikk sammen med stor familien og naboene. Arbeidet har sammenheng med naturen og med at den følger årstidene og foregår for det meste utendørs i forbindelse med natur (Joks 2015).

Ánde drev med spikking av rive-tagger hvis det ikke var noe annet å finne på. Det kommer en stolthet i frem om å ha bidratt og tatt del i denne praksis. Aikio (2010) fremhever at hvis en oppdager at et barn har et talent gjelder det å fremelske denne snarest. Barnet må da roses og oppmuntres. Det må legges til rette for barnet så det får praktisert og øvd sitt talent for å utvikle det. Som vi også kan ane konturene av i *peskesying og senetråder* som blir fortalt av informant Biret.

I samisk barneoppdragelse kan foreldre eller andre omsorgspersoner for eksempel slektninger, forsøke å lure barnet for at det skal bli oppmerksom og flink til å skille løgn fra sannhet (Jávo 2010).

Oppmerksomhet på et praktiske plan læres barnet ved utsette barnet for prøvelser i naturen. Slik skal det bli i stand til å se de mest egnede veiene å vandre, legge merke til forskjellige detaljer med oppgaver eller gjøremål(Aikio 2010).

Kunnskap og tilgang til natur kan sees som viktig *virknings historie*. Natur kunnskaper blir høyt ansett i samiske forhold. Inngangsporten til denne anseelsen går ved å inneha en kulturelt historisk minne, hermeneutisk sett, som innebærer en oppdragelse som gjør det mulig å nyttiggjøre seg den samiske måten å være i naturen på. Ved overskridelse av ”spillereglene”

eller normene blir dette sett ned på. Voksne kan ved overskridelser miste anseelse og ære i lokalsamfunnet eller familien på denne måten.

Hvis et barn overskrider normer for å være i naturen kan det dreie seg om hvordan en fører seg i naturen. For eksempel å rope unødvendig blir ikke sett på som god skikk og vil bli irettesatt dersom barn gjør dette. Irettesettelsen vil da være omtrent slik; ”*du skremmer fisken/reven/ haren/ reinen*”, ”*Nordlyset tar deg om du ikke oppfører deg*”. ”*ikke bråk og tramp, du skremmer fisken!*”. Ved eksemplarisk oppførsel i naturen vil dette bli lagt merke til og rost som særlig gode egenskaper. Dette er eksempler på samisk oppdragelse (Jávo 2010).

At barn har en god selvfølelse og evne til å tenke frem løsninger i ulike problemer er bra grunnlag for motstandskraft. Det er likevel noen som ikke helt passer inn i det samiske idealet for barn. Det samiske idealet er stekt preget av at fysisk styrke, helse og kunnskap er viktig. Det er på sett og vis en bivirkning av nærheten til naturen (Nergård 2007). Dette kan medføre at individer med fysisk hemninger ikke stiller med like mye ressurser til rådighet for utvikling av *salutogenese*. På samisk ville spørsmålet bli; hvordan skal barnet klare seg- *Birget?*

Det er vanlig å forsøke å finne frem til andre felt de utmerker seg i. Viktige typisk samiske kulturelle grener som joik/musikk, fortellerkunst eller tradisjonell håndverk. Ikke alle er velsignet med slike evner og dette kan få konsekvenser for folks motstandskraft *birgen*. Dette er en side av det samiske samfunnet.

Praksis nær læring vil, med andre ord, i følge disse forfatteriene Aikio (2010), Bals mfl (2011), Jávo (2010), Joks (2015) og Nergård (2007) gi kunnskaper og ressurser. Denne ressursen mener jeg er *birgen*, salutogen. Den bidrar til å gi mening med aktivitet om er til nytte for seg selv og andre. Den bidrar til å forsterke samhold med å knytte aktører nærmere hverandre med aktiviteter og skaper rom for sosial aksept og anerkjennelse som er av vedvarende karakter og som er med på å bygge opp barnets selvbylde og identitet.

7.3 Slekt som kunnskaps- og kulturbærere

Biret forteller om klesproduksjonen i storfamilien med peskesøm hos tante. Den kollektive måten å løse klesproduksjon var vanlig å organisere på denne måten. Det var en måte å opprettholde kunnskap og effektivitet på. Når Biret går til sin tante for å hjelpe er det fordi hun skal dit for å lære, blant annet. Slik er slekta, eller tante i dette tilfellet, med og tar ansvar

for både kunnskapsoverføring, klesproduksjon og for på denne måten også opprettholde nære bånd mellom aktørene. Lille Biret og tante blir nok godt kjent med hverandre. Dette er nok en tilnærming til praksis nær læring. Denne gangen med slekta som arena og ressurs og kulturbærer.

Når informantene snakker mye om slektskaps og bruker mye tid på å finne ut av slektskap er det et rituellet preg over det hele. Det er helt sikkert ikke første gang de snakker om disse slektningene. Så de vet nok hvordan slektsforholdene er. De snakker om dem for å opprettholde kunnskap om slektskap og for å forsterke slektskapsforholdene ved å snakke om dem (Solbakk, 2001). Dette er også en velfungerende måte å på finurlig vis opprettholde normer eller tause overenskomster som slektskapet innebærer. Å være innforstått med dette er ofte en taus kunnskap som opprettholdes av normer og praksis som fremdeles er i bruk i store deler av den samiske befolkningen.

Slekt og forståelse av slekt er et særskilt samisk skikk. Den blir brukt på mange arenaer og kommer godt frem i studiens intervju materiale.

Slekt blir tatt opp på godt og vondt av informantene. Enkeltmennesker kunne også må stå ansvarlig for slektas moral. Hvis en i slekta har stjålet så kan hele slekta bli holdt ansvarlig for denne udåden ved å være av ”tyv-slekt” (Bongo 2009). En stigmatisering med andre ord. Det er også slik at uoverstemmelser mellom slekter kan foregå så lenge at det ikke lenger er helt klart hvorfor det er uoverstemmelser. Det dreier seg om flere generasjoner. Dette er også kultur selv om det ikke er positivt. Disse skikkene var nok høyst levende i 1940 årene. Dette kunne virke forebyggende på for eksempel kriminalitet da flere en skurken selv får lide og alle vet det men kunne sikkert slå helt andre veien også slik at det ble umulig for enkelte å oppholde seg i nærområdene. Livslang straff er det også uten rettergang. Hvorvidt dette er *birgen* kan vel diskuteres.

7.3.1 Slekt og familie som praktiske hjelpere.

Når informantene snakker om å klare seg i forbindelse med slekt og familie så er det gjerne i forbindelse med hjelp til praktiske oppgaver. Kristian forteller fra hjemkomst etter evakueringen at det var en hel gjeng som stilte opp for å hjelpe. Slekts benevnelsene kommer tett. Familien er del av en større enhet som hjelper hverandre og tar vare på hverandre. Det kommer frem at det er både på mors side og på fars side av slekta at hjelpa kommer.

Ánde forteller fra deres reise hjem hvor de måtte gå lange strekninger. De var ni barn og to voksne. ”Når vi kom så nær hjem at vi fikk mulighet til å overnatte hos slektninger så var det en lettelse. Det var rett og slett en lettelse”

Som når peskesynging en viktig aktivitet. Slektningene er avhengige av hverandre for å klare seg, husk at dette er tiden da klær må produseres. Lite er å få kjøpt og det er nødvendig med ordentlige klær og utstyr for å klare seg over vinteren. Få ferdig nok varme klær til vinteren. Sage nok ved- for hånd. sanke inn nok mat uten hjelp av motorisert ferdsel. Alle disse aktiviteten var krevende og det var endeløse ting som måtte gjøres. I dagens samfunn er det lett å glemme slike ting her vi sitter i våre varme hus med innlagt vann og ikke trenger å gå ut i det hele tatt. Hjelpen var viktig og den var verdifull.

Det kommer ikke frem i studiene om mye av den praktiske hjelpen er betinget av tilhørighet til slekt og sted. Det kan synes som det av intervjumaterialet. Det som kommer frem er at denne tilhørigheten og hjelpen er av avgjørende grad og er av helhetlig karakter. Spesielt merker jeg med måten Ánde betegner det som en lettelse å komme til slektninger etter nesten to års fravær. Dette bringer mine tanker over på hva trygghet er og hvordan samhold i slekt i mindre samfunn kan være viktig for mange. Slik tilhørighet er en del av *birgen* og vil ha en salutogen effekt.

Kjell Birkely Andersen (2007) finner i sin studie av sjøsamiske bedringprosesser ved psykisk sykdom at økonomisk trygghet betyr mye for bedring og opprettholdelse av helse. Det er sammenlignbart med trygghet og opprettholdelse av helse i forhold til praktisk og økonomisk hjelp informantene mine fortalte om.

7.4 Historie og forteller tradisjoner

Nesten alle informantene fortalte om episoder der de gjemmer seg eller søker ly i naturen og på finurlig vis unnslipper fiender og ubehageligheter. Dette er narrativ som har grunnlag i fortellerkunst. Narrativene er sammenlignbare med tradisjonelle fortellinger. for eksempel om samejenta som gjemmer seg for tjudene(røvere) og reddes av at en edderkopp spinner nett for stedet hun gjemmer seg og slik reddes. Historien ble ofte fortalt i forskjellige varianter til meg som barn. Det finnes mange som ligner og som blir overlevert muntlig.

Narrativene eller fortellingene har en kollektiv form men er personlige. Slik kommer fortellertradisjonen inn i studien sammen med at forteller tradisjon også blir tatt opp som viktig for *birgen* av to informanter.

7.4.1 Historier som bearbeider og kollektiviserer.

Når informantene fortalte hva de synes har vært viktig for deres *birgejubmi*, for at de klarte seg etter krigen så velger de å fortelle på en spesiell måte med at de innlemmer svarene sine i historier de forteller meg. Jeg vil videre i drøftingen vise til sammenheng mellom forteller tradisjoner, *birgen* og salutogenese.

Historier som informantene som valgte å fortelle har en slags rammer som former historiene. Disse rammene legger føringer for blant annet hvordan historien blir til og former seg. Det er ikke den første fortelleren som har laget historien. Historien begynte med den første *fortelleren* og den har blitt til av andre som også var med eller har hørt om den før og legger til eller tar noe i fra når de overtar historien. Historien er da felles, kollektiv og den er personlig. Den begynner før fortelleres tid og kommer til å fortsette så lenge den fortelles videre muntlig. Den er med på å innlemme lytterne i sin svære. Som når vi hører den lange historien om når hele bygda ble evakuert fortalt av Ánde. Slik får han og hele hans familie og tilhørere delta og dele hendelsen. De får en kollektiv eierskap til og bearbeiding av hendelsen i flere generasjoner. Kanskje når den fortelles den videre farget av neste fortellers tanker og følelser og slik tar del i historien og tilhelingen. Joks sier det slik, "*Fortellinger handles inn i felleskapet samtidig som de også handles ut. Folk beretter hva de selv har opplevd eller de forteller om hendelser som andre har opplevd*" (Joks 2015 s. 55).

Historie eller fortellertradisjonen kan sies å ha en viktig salutogen funksjon. Hvis jeg tar eksempel i hendelse som blir fortalt fra evakueringsbåten der et lite barn dør i et uhell som oppstår på grunn av trengselen som Ánde forteller. Historien gjør hendelsen tilgjengelig for andre og seg selv. Det er jo et fenomen at når du snakker så snakker du også til deg selv (Lorem 2014). Historien vil åpne for å danne en kollektiv enighet om hvordan denne hendelsen blir behandlet. Eksempelvis hvem har hvilken rolle i hendelsene. Hvis det har vært en ulykke så vil mennesker samle seg, snakke om ulykken og på en måte rådslå, snakke om ulike deler av ulykken som skal gå videre. Hvem som der blir helten og hvem som er skurken blir forhandlet frem i denne kollektive sværen. Historien som trer frem etter en stund vil bli delt. Historien gjør smerten tilgjengelig for deling. Aktørene blir enige om hvordan historien

skal fortelles. Historien gjør at ulykken blir bearbeidet på et kollektivt og personlig nivå, smerten over den blir delt, hvis det var noe å lære fra ulykken så vil dette også bli ført videre. Hvis det var forulykkede så vil minnet om dem bli opprettholdt på en måte som er ”forhandlet” frem i prosessen med historie tilblivelsen. Historien bidrar til å ordne og sortere hendelsene både for enkelt personer men også for hele grupper eller samfunn. Den er med på å skape en forståelse av situasjonen gjør situasjonen håndterbar og aktørene vil finne en opplevelse av sammenheng ved hjelp av historien. Det er det jeg ser som en av de viktigste måten historier har fungert på som motstands styrkende fenomen for mennesker i etterkrigstiden. Historier om krigen blir fortalt og de deler redsel, fortvilelse og avmakt. De er ikke alene i opplevelsene som de får delt med andre gjennom fortellingene. De lager rammer for hendelsene og kan organisere hendelsene ved hjelp av egen versjon av fortelling og andres hjelp til å fortelle den felles historien. Historien blir tilgjengelig for å sette hendelser i sammenheng og perspektiv. Den har både innenfra og utenfra perspektiv tilgjengelig fordi den er satt sammen av perspektiv som kommer innenfra og utenfra. Historier som organiserer, hjelper til å finne mening med og forståelse og setter alt i et perspektiv med opplevelse av sammenheng (Antonovsky, 2014).

Dette er også flere momenter i dette fenomenet som jeg vil trekke frem.

Ved å hjelpe til med å få organisert opplevelser med historier eller narrativ opprettholdes og skapes en opplevelse av sammenheng. Noen ganger direkte og noen ganger ved å utfylle flere funksjoner. En *salutogene* forankring av fortellertradisjoner kan være følgende.

Fortellinger vil være med på skape rom for refleksjon, å høre opplevelser fortalt av andre eller å høre om andres opplevelser gir gjenklang i seg selv. Refleksjon igjen skaper rom for forståelse, og kan også føre til at opplevelsene blir håndterbare for aktørene.

7.4.2 Indirekte og tvetydige fortellinger

Hvis fortellingen har indirekte former for kommunikasjon gir det mulighet til å ta opp tema som er tabubelagte eller utenkelige å snakke om. Dette gjør det lettere å komme til en posisjon om deling av opplevelser som eller i det daglige språk og praksis ikke kan snakkes om. Det er viktig å understreke at det i disse narrativ vil de tabu belagte tema være brukt metonymier og tvetydighet. Dette forutsetter at med aktør- lytteren kan tolke som kan være vanskelig å tyde. Tvetydighet utfordrer lytterens intellekt og tolkningsevne. Den gir også

mulighet til å nærme seg konfliktfylte tema uten å risikere å støte eller fornærme andre (Aikio 2010, Bongo 2009, Fredriksen 2015, Nymo 2011, Joks 2015).

Historien har også en del av seg som er taus. Det å ta del i en historie betinger at du har en taus eller latent kunnskap i bakgrunnen. Denne kunnskapen er med på å forme forståelsen av historien og hvordan historien blir forstått (Aikio 2010). Dette kan være historiske eller lokale hendelser aktør har kjennskap og så videre. Det kan også være hvordan du tolker implisitt kommunikasjon og metonymier. Det kan være kulturelle kunnskaper som kan sees å være *virkningshistoriske virkemidler eller fordommer*. Eller det kan rett og slett dreie seg om språk (Ibid). Hvis en ser på denne måten å forstå historier på så er det nærliggende å sammenligne med hermeneutisk forforståelse. *”en er alltid allerede i gang med å forstå”*(Gadamer 2010).

7.4.3 Normativ funksjon og kunnskapsoverføring.

Elma sier; dette med historier er en måte å kommunisere på. Når hun forteller at fortellingen fungerer som en formidler av budskap til barn med at fortellingen skremmer barna fra isen med vann draugen. Historien forteller også at de må være varsomme og oppmerksomme på isen på dette spesielle stedet. Denne historien kan ha vart i flere generasjoner og vil fremdeles være i bruk så lenge barna prøver seg på utrygg is her. Mye mer effektivt en skjennepreken. Og så spennende. Historien forteller også noe om hvordan en indirekte kan formidle at man ikke er enig eller at en hendelse ikke er så lurt. Da fortelle om lignende situasjon som ender dårlig. Da bør lytteren få med seg at dette ikke var bra. Historien i seg selv formidler budskap og med noen undertoner som kan komme frem med tolkning.

At fortellingen har flere funksjoner som kommer frem her:

”Et sentralt trekk ved samisk kultur har nettopp vært at etiske forestillinger opparbeides, problematiseres, raffineres, og revideres i muntlige overleveringer i form av fortellinger. Fortellinger utgjør i den forstand en vesentlig del av det kollektive lagret av komprimert minne”(Magga mfl 2002 i Tronvoll mfl 2004 s.151)

Forteller tradisjon er også skaper og opprettholder av 1) Tradisjonelle kulturelle verdier og normer og 2) Tradisjonelle kulturelle praktiske kunnskaper med egen terminologi og språk.

Historier er muntlige samlinger for kunnskap og verdier i det samiske samfunnet (Nergård 2007). Aktørene i historie forteller tradisjonen vil ikke bare bli innlemmet i samfunnets

praktiske kunnskaper med historier men også gjøre tilgjengelig verdier, normer og verdenbilder som samsvarer med de kulturelle kontekster de opprinner fra (Aikio 2010, Nymo 2011). Historien har en kollektiv funksjon med å samordne de aktuelle aktørenes samstemthet i forhold til de hendelser og fenomener som blir omtalt i historien. Den vil gjøre erfaringer tilgjengelige for aktørene i felleskapet gjennom historien (Nergård 2007). Historiene kan gjennom å fortelles flere ganger tilpasses, tilføyes og ordnes ettersom hvem som er tilstede og hva som blir regnet som passelig eller intensjonen med historien (Aikio 2010, Nergård 2007, Lorem 2008).

I følge Nergård er også samiske historier kunnskapsbærere, og en viktig form for overføring av samiske kulturelle forhold.

Jeg er vokst opp med historier og har hørt mange typer historier. oppdragelseshistorier. moralhistorier, kunnskapshistorier mm. De er innvevd i min bevissthet, mitt verdensbilde og vil alltid være der. Når jeg hører slike historier har jeg en modell som jeg setter den i uten at jeg reflekterer over det til vanlig. Som Gadamer sier det. Det er vi som er i historien ikke historien i oss. Som Ánde, vår store forteller sier selv; *"Jeg er et historisk menneske"* Og så rett han har. Han er i mange forstander et historisk menneske. Både som kultur overbringer - *árbevierrui guoddi*, i hermeneutisk forståelse og med å være en som har opplevd historiske hendelser og forandringer i samfunnet.

Historien åpner for en hermeneutisk tilnærming til temaer med begrep horisont. Horisont vil si det "landskap" som er tilgjengelig og synlig fra et vist ståsted (Gadamer, 2010). Med historien blir to lag med hermeneutiske horisont tilgjengelige. Historiens hermeneutiske ståsted blir da ikke bare en enkelt persons ståsted, men et ståstedet felles for alle de som har fortalt historien før, og når historien blir gjenfortalt ved at flere horisonter blir føyd til vil det vil skje en hermeneutisk sammensmelting av horisontene.

7.5 Helhetlig forståelse

De glidende overgangene mellom hovedtemaer eller kategorier gjør at en ser hvordan disse forskjellige tema, natur, oppdragelse, slekt og fortellertradisjoner henger sammen og går over i hverandre på forskjellige måter. For eksempel kan naturens og slektas inngripen og rolle i oppdragelse ikke skilles fra hverandre da de går over i hverandre og påvirker hverandre. Et annet eksempel at en fortellertradisjon brukes som oppdragelse eller kunnskapsformidling.

Fortellingen foregår i kontekst med naturen da den ofte er arena eller tema for historien og den er fortalt av slekts medlemmer. Solveig Joks har formulert det slik “*folk inngår i et landskap ved å være deltagere også gjennom fortellinger fra det samme landskapet*” (Joks 2015 s. 50).

Ingen blir vel friske av å lære å kjøre med rein. Det er ikke disse enkelte ting som gir en helsebringende effekt men at de er tilpasset kontekst og kultur. Noe som kan føre til sosial anerkjennelse og aksept i samfunnet aktør er deltager i. På et individuelt plan vil mestringsopplevelse være viktig og på et praktisk plan er det greit å kunne kjøre med rein om det er den vanlige måten å komme seg frem på. Det er summen av dette som er salutogenese eller *birgen*.

Funnene i studien går mye over i hverandre og kan ikke klart skilles fra hverandre. Den salutogenesen som kan trekkes ut fra funnene har kompleks virknings mekanisme. Noen av de salutogene faktorene er på samfunns plan, familie plan og individuelt plan. Hvordan de virker hver for seg er usikkert. At disse må sees i sammenheng med kontekst og miljø de virker i synes å være klart. Den salutogene verdiene konkretisert i funnene kan ikke stå alene men må sees i sammenheng med miljø den oppstår i og som refleksivt viderefører den. Flere av de salutogene verdiene i funnene er klart kulturspesifikke og må sees i sammenheng kulturen de oppstår i. Det er deres abstraksjoner som er allmenngyldige. Opplevelse av sammenheng, meningsfullhet, forståelighet og håndterbarhet.

Jeg har brukt det samiske begrepet *birget* parallelt med det internasjonalt anerkjente begrepet salutogenese for kunne teoretisere hva informantene opplevde som helsebringende.

8 Avslutning

Krig er en ekstrem situasjon som krever mobilisering på mange områder i livet. Det er sannsynligvis umulig for mennesker som bor i krigsutsatte områder ikke bli påvirket av opplevelsene som krig fører med seg. Mange, blant annet Aaron Antonovsky (2014), har vist at ekstreme situasjoner som for eksempel krig, får frem ulike krefter og ressurser i en befolkningen og i enkeltmennesker. Jeg har ønsket med denne oppgaven å få et glimt av, hva, eller hvilke faktorer som styrker den psykiske *motstandskraften*, *birgen*, og jeg ville finne ut hva mine informanter selv anså som viktig for sin *motstandskraft*, eller det som også kan betegnes som *salutogenese* eller *birgejupmi*.

I studien har jeg funnet frem til følgende ved hjelp av semistrukturert intervju av 7 kvinner og menn som har opplevd andre verdenskrig og etterkrigstiden.

1. Natur og ulike relasjoner med natur har vært viktig salutogen faktor for befolkningen i Øst Finnmark. Informantene trekker frem både rent praktisk bruk av natur for mat og klær. De kommer med eksempler på kultur og identitets skapende praksiser og relasjoner de har med natur. Alle disse faktorer blir brukt i det som betegnes som *birget*.
2. Oppdragelse fra barnsben av blir betegnet som viktig for å kunne ta del i naturutøvelse ved å herdes og oppmuntres. I narrative beskriver eksempler på oppdragelse ofte med naturen som arena. Måten de ble oppdratt på styrket dem i livet videre.
3. Informantene oppga alle at slekt og storfamilie i forskjellige former var viktig for deres velbefinnende. Dette ble forbundet med samhold og støtte og viktig for *birgen*.
4. Fortellertradisjoner danner en ramme for normer og videreføring av de overnevnte funnene. Forteller tradisjoner er viktige for overleveringer av tradisjonsbærende kunnskaper som opprettholder kulturen som er viktig for *birgen*. Forteller tradisjoner har også direkte salutogene og terapeutiske egenskaper.
5. Funnene er komplekse og går mye over i hverandre.

8.1 Noen avsluttende bemerkninger

Jeg vet jo at jeg personlig har et sterkt forhold til naturen og at jeg bruker den i både terapeutisk øyemed og som rekreasjon. Men at natur skulle være så viktig og likevel overraskende er vel et godt eksempel på det å være "hjemme blind". Jeg fikk utvidet min forståelse ved hjelp av informantenes utsagn og med litteratur. Spesielt har Aikio(2010) gjort inntrykk ved sine dyptgående forklaringer om natur og filosofi. Han har brukt et språk og lignelser som er kjente for meg og som har gjort naturfilosofien mer tilgjengelig for meg. Dette kan sammenlignes med den hermeneutiske forforståelse der jeg med min allerede ervervede kunnskap (forforståelse) får tilgang til ny kunnskap. Når jeg har satt ord på denne

kunnskapen har jeg en ny forståelse som gjør det mulig for meg å omsette min tause kunnskap om natur og tilknytting til natur (Aikio 2010).

Språklig sett har det vært en utfordring å jobbe med studien. Noe av språklige nyansene blir slipt bort i oversettelser. Det samme gjelder tvetydighet som er veldig vanlig i samiske settinger. Ironi er ikke det samme. Likevel har jeg fått tilgang til en mye informasjon som jeg ikke ville ha fått av både språklig og kulturell art med det samiske språket.

At jeg nå har jobbet som forsker og ikke terapeut er en annen side av studien. Mange ganger har jeg kjørt hjem med tårer i øynene på grunn av de sterke historiene jeg har fått ta del i. Flere ganger har jeg lagt bort hele arbeidet med studien i lengre tid for å få distanse og klarsyn.

8.2 Veien videre

Økt bevissthet og kunnskap om hva som var og er mine informanternes styrke har, for meg, åpnet nye dører for videre forståelse av hva som kan være virksomme hjelpetiltak for andre som har vært utsatt for ekstreme påkjenninger.

Mange mennesker opplever krig og traumer og ville ha nytte av å være i en sammenheng der de fikk opprettholdt sin psykiske helse. Denne studien kan gi en pekepinn på hva som kan være virksomt, kanskje tilmed lønnsomt.

Når det gjelder videre forskning i urfolk og minoritets befolkning som er det utfordrende. Forskjeller i forståelser og verdensbilde kan være stor og skjulte. I det moderne samfunn er det likevel stadig mer åpenhet for slik forskning. Det synes for meg å være en samfunnsmessig empowerment for samiske miljøer å kunne forske på egne premisser, termer og språk, og bør gjøres mer av.

Litteraturliste

Andersen, Kjell Birkely:

”Å berges. Erfaringer om bedringsprosesser ved alvorlige psykiske lidelser i sjøsamisk område”

Mastergrad i psykisk helsearbeid ved Høgskolen i Hedmark. Avdeling for helse- og idrettsfag i samarbeid med Høgskolen i Vestfold og Høgskolen i Gjøvik. 2007.

Andersen, Tom:

”Reflekterende prosesser” samtaler og samtaler om samtaler. 3 utgave 6 opplag

Tom Andersen og Psykologisk Forlag A/S 2010

Aikoio, Aimo:

«Olmmošhan gal birge, áššit mat ovddidit birgema»,

Karašjohka-Karasjok, ČállidLágádus 2010.

Antonovsky, Aaron:

”Helsens Mysterium. Den salutogene modellen”

Gyldendal norsk forlag AS 3 opplag 2014.

Antonovsky, Aaron:

” Health, Stress and Coping”.

San Francisco. Jossey-Bass. 1979.

Bals, Margrethe, Turi, Anne Lene, Skre, Ingunn, Kvernmo, Siv:

”The relationship between internalizing and externalizing symptoms and cultural resilience factors in Indigenuos Sami youth from Arctic Norway”

International Journal og Circumpolar Health 70:1 2011.

Birkeland. Martha (red):

”Varanger årbok 2014. Krig og fred” 34 årgang

Sør-Varanger historielag, Vadsø historeilag, Vardøhus museumsforening 2014.

Boekraad, Gerarda Maria Doeke:

“Ecological sustainability in traditional Sámi beliefs and rituals”

Master thesis. University of Bergen, Norway Faculty of Humanities Department of Archaeology, History, Cultural Studies and Religion. Spring semester 2013.

Bokmålsordboka/Nynorskordboka:

<http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=&bokmaal=+&ordbok=bokmaal>.

15.09.2015. Norsk språkråd og UIO Universitetet i Oslo.

Bongo, Berit Andersdatter:

«Samer snakker ikke om helse og

sykdom». *Samisk forståelseshorisont og kommunikasjon om helse og sykdom. En kvalitativ undersøkelse i samisk kultur.*

Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor Mars 2009.

Universitetet i Tromsø UIT.

Det helsevitenskapelige fakultet.

Institutt for helse- og omsorgsfag.

Borge, Anne Inger Helmen:

“Resiliens i praksis. Teori og empiri i et Norsk perspektiv” 3 opplag.

Gyldendal Akademisk Oslo. 2012

Dagsvold, Inger:

«'In gille huma'. De tause rommene i samtalen. - Samiske fortellinger om kreft»

Mastergradsoppgave i sykepleie og helsevitenskap

Det medisinske fakultet

Institutt for Klinisk medisin

Avdeling for sykepleie og helsevitenskap

Universitetet i Tromsø Oktober 2006

De nasjonale forskningsetiske komiteene:

<https://www.etikkom.no/> 15.09.2015.

Finne, Øyvind:

”Krigstraumer i et livstidsperspektiv. Eksempelet Finnmark. 1940-1946”

Hovedoppgave i historie våren 2005 Institutt for historie.

Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Tromsø 2005

Fredriksen, Lill Tove:

”Overlever med antydende småprat”

<http://forskning.no> 28.07.2015.

Frøystad. Kathinka:

“Forestilling om det "ordentlige" feltarbeid og dets umulighet i Norge” I: Nære steder, nye rom. s. 32-60

Gyldendal Akademisk UiO 2003

Gadamer, Hans-Georg:

«Sannhet og metode» Grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk.

PAX Forlag a/s Oslo 2012.

Gadamer, Hans-Georg:

”Forståelsens filosofi: utvalgte hermeneutiske skrifter”

Oslo. Cappelen Damm 2003

Gulddal, Jesper og Møller, Martin:

”Hermeneutikk,- en antologi om forståelse”

Gyldendalske bokhandel 1999.

Guttorm, Gunvor:

”Árbediehtu (Sai traditional knowledge)- as a concept and in practice”

DIEĐUT Working with Traditional knowledge: Communities, Institutions, Information Systems, Law and Ethics. 1:2011

edited by: Porsnager, Jelena and Guttorm, Gunnvor.

Sámi allaskuvlla, Norden, 2011

Hermansen, Nina:

“Samiske slektskapstradisjoner, fleksibilitet og fødselsfortellinger”

s 118 - 136. Orkana Forlag 2013

Howell, Signe Lise:

“Feltarbeide i vår egen bakgård: noen refleksjoner rundt nye tendenser i norsk antropologi” 12(1-2) 2001

[Norsk Antropologisk Tidsskrift](#). 2001.

Javo, Cecilie:

*«Kulturens betydning for oppdragelse og adferdsproblemer»
Transkulturell forståelse, veiledning og behandling.
Universitetsforlaget 2010.*

Joks, Solveig:

“Laksen trenger ro”

*Tilnærminger til tradisjonelle kunnskaper gjennom praksiser, begreper og fortellinger
fra Sirbma-området”*

Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor-desember 2015
UiT Norges arktiske universitet. 2015

Johansen, Elisabeth:

”Brent land”

Orkana forlag as. 8340 Stamsund. 2013.

Kramvig, Britt:

“Finnmarksbilder”.

PhD. Thesis, University of Tromsø. 2005.

Kringelen, Einar:

”Psykiatri” 8 utg.

Gyldendal akademisk. Oslo 2005.

Kvale, Steinar og Brinkmann, Svend:

”Det kvalitative forskningsintervju” 2 utgave

Gyldendal akademisk, Oslo 2014.

Kåven, Brita, Jernsletten, Johan, Nordal, Ingrid, Eira, John Henrik, Solbakk, Åge:

”Sami daru satnegirji”

Davvi Girji o.s. 1995.

Lien, Marianne Elisabeth:

“Mot en post-kolonial hjemmeantropologi; Aktør-nettverk teori i studier av oss selv”

Norsk Antropologisk Tidsskrift. 23(3-4), s 302- 316. 2012.

Lorem, Geir:

”Psykisk helse. Forståelse, kommunikasjon og samspill”

CAPPELEN DAMM AS 2014.

Lorem, Geir:

”Nærhet uten distanse versus distanse uten nærhet. En fenomenologisk tilnærming på efaringersnær forskning”

Nordisk Tidsskrift for Helseforskning-nr.2-2008, 4 årgang. 2008.

Lønne, Audhild:

”Salutogenese.” (2015, 18. juni).

I Store medisinske leksikon.

Hentet 30. september 2015 fra <https://sml.snl.no/salutogenese>.

Miller, Barbara Helen:

”Connecting and correcting. A case study of Sami healers in Porsanger”

CNWS publications, 2007.

Mental Helse

<http://www.mentalhelse.no/fylkes-og-lokallag/nord-troendelag/lokallag/naeroey-og-vikna/nyheter/hva-er-god-psykisk-helse> (15.09.15)

Myrvoll, Marit.

«Bare gudsordet duger» om kontinuitet og brudd i samisk virleighetsforståelse.
Avhandling levert for graden philosophiae doctor september 2010.
Universitetet i Tromsø UIT
Fakultet for humaniora, samfunnvitenskap og lærerutdanning
Institutt for arkeologi og sosialantropologi.

Nergård, Jens-Ivar:

«Den levende erfaring» En studie i samisk kunnskaps tradisjon.
Cappelen akademisk forlag 2006.

Nergård, Jens-Ivar:

«Det skjulte Nord-Norge»
Ad Notam Gyldendal Pensumtjeneste A/S 2005.

NRK Sápmi. 09.03.2015. (juornalist Anne Olli):

<http://www.nrk.no/sapmi/samegillii/leavnnjas-lohka-leat-gopmiid-1.11592874>

NOU 1998:12 6 Alta bataljons krigsinnsats :

STATENS FORVALTNINGSTJENESTE STATENS TRYKNING. 1998

Nymo, Randi:

”Helseomsorgssystemer i samiske markebygder i Nordre Nordland og Sør-Troms. Praksiser i hverdagslivet. ”en ska ikkje gje sæ over og en ska ta tida til hjelp””
Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor. Universitetet i Tromsø UIT. Det helsevitenskapelige fakultet. Institutt for helse og omsorgsfag. 2011.

Petterson, Arvid:

”Deportering –eller flukt? Porsanger 1944-1945”
Porsanger Historie- og Museumslag 2014

Petterson, Arvid:

”Fortiet fortid. Tragedien Norge aldri forsto”

Porsanger Historie- og Museums lag 2008

Sametinget .no

<https://www.sametinget.no/Om-Sametinget/Bakgrunn/Historikk>

10 september 2015.

Solbakk, Aage, Vuolab, Solveig

”Deanuleahki, sogat historjá. Tanadalen, Slekter historier”

Čállidlagádus, Kárášjohka 2001

Silviken, Anne. Berntsen, Gro og Dyregrov, Kari:

«Etterlattes erfaringer med lokalt hjelpeapparat i samiske områder i Nord Norge»

Artikkel i Sykepleien Forskning. Et vitenskapelig tidsskrift for medlemmer av Norsk Sykepleierforbund. Nr 01/14

Silviken, Anne og Stordahl, Vigdis (red.):

”Samisk psykisk helsevern. Nye landskap, kjente steder og skjulte utfordringer”
Kárášjohka-Karásjok, ČállidLágádus 2010.

Sivertsen, Elin Anita:

”Er du egentlig objektiv? Erfaringer som samisk universitetsstudent”

Bárjás. Diedalásj ájggetjála Árran-julevsáme guovdástjis. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Árran-lulesamisk senter. Sáme-dutkamobjevtas dutken/ Samer-fra forskningsobjekter til forskere Jonsson, Åsa Nordin (red). 2011.

Thagaard, Tove:

«Systematikk og innlevelse» en innføring i kvalitativ metode 4 utgave.
Fagbokforlaget 2013.

Tjora, Aksel:

«Kvalitative forskningsmetoder i praksis»
Gyldendal Norsk Forlag AS 2012.

Tronvoll, Inger Mari, Moe, Anne, Henriksen, Jan Erik (red):

”Hjelp i kontekst. Praksis, refleksjon og forskning”

Idut 2004.

Wilken, Lisanne.

”Pierre Bourdieu”

tapir akademisk forlag. 2008

Agenda/Norut NIBIR Finnmark v/

Abelsen, Birgit. Henriksen, Mathis. Hauglin, Otto. Josefsen, Eva.

«Oppfølging av plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge»

NOU 1998: 12 *Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge*

Avgitt til Sosial- og helsedepartementet 16. februar 1995.

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

"Etter krigen"

Motstandskraft og styrke i samisk befolkning i gjenreisningstiden etter 2 verdenskrig.

Empiri og teoretisk perspektiv.

Bakgrunn og formål

Prosjektet er en del av studie "mastergrad i psykisk helse med fordypning i relasjon og nettverk" ved Uit Norges arktiske universitet. Hensikten med forskningsprosjektet vil være å dokumentere og gjøre tilgjengelig motstandskraft, styrke og mestringsstrategier som ble brukt av samiske befolkning i gjenreisningstiden etter 2 verdenskrig.

Studie vil kunne heve bevissthet om ulike mestringsstrategier og hva samer selv anså som viktig for sin motstandskraft og sin styrke.

Informantene skal inviteres fra befolkningen i Finnmark som opplevde evakueringstiden og nedbrenningen av Finnmark under den tyske tilbaketrekningen i andre verdenskrig i 1944.

Videre vil studien avgrense seg til samiske representanter ut fra nærmer definisjon av samisk. Språk, levemåte, kultur.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Studien er en kvalitativ studie med dybdeintervju av aktuelle informanter om kilder til og opprettholdelse av livsmot og motstandskraft i forhold til de belastninger, vanskeligheter og problemer de møtte i den aktuelle situasjon krigen og dens følger medførte.

Jeg vil bruke lydopptaker til intervjuet som vil være på mellom 30 og 60 minutter. Intervjuene vil bli skrevet ned og tolket i forhold til prosjektets hensikter.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt.

Opplysninger du bidrar med vil bare bli brukt til denne studien som beskrevet. Opplysningene vil bli omgjort med koding slik at navn, nummer og steder vil bli omgjort og ugjenkjennelige. Disse vil bare være tilgjengelig for mastergradskandidaten. Dette gjør det mulig for deg å trekke deg fra studien.

Lydbånd vil bli oppbevart i låst skap til intervju er skrevet ned. Det vil deretter bli slettet.

Prosjektet skal etter planen avsluttes i mai 2015 og etter det vil alle tilgjengelige data bli tilintetgjort.

Informasjon som du bidrar med vil være med i mastergradsoppgaven som etter plan innleveres i mai 2015. Det vil ikke være mulig for å identifisere deg eller opplysninger du har gitt i oppgaven.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet.

Deltager i prosjekt signerer samtykke erklæring og blir deretter kontaktet for å avtale tid og sted for intervju.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med ;

Anja K Somby telefon +47 46 96 90 96 eller mail anjasomby@yahoo.no

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Intervjuguide til Anja Sombys mastergrads prosjekt
Master i psykisk helse Universitetet i Tromsø.

1. Spørsmål om alder, bosted og familie.

2. Kan du fortelle hvordan du opplevde 2 verdens krig og/eller etterkrigstiden?

3. Hva var viktige beskyttende for ditt sjelsliv eller psykiske helse i etterkrigstiden og frem til i dag med (tanke på de traumene krigen medførte)? Hvis informanten oppgir trauma!

4. Er det noen andre opplysninger som du synes er viktige for meg å vite?

Om det kommer frem interessante opplysninger som kan knyttes til tema psykisk helse/psykisk motstandskraft som informant ikke utdyper vil jeg spørre om informant kan utdype dette litt mer.

Eventuelle oppfølgings spørsmål; Kan du fortelle litt mer om....?

Ved slutt av intervju vil jeg oppsummere intervju for informant.

Samtykke til deltakelse i studien

"Etter krigen"

***Motstandskraft og styrke i samisk befolkning i
gjereisningstiden etter 2 verdenskrig.***

Empiri og teoretisk perspektiv.

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

Navn

Jeg deltar frivillig og får ingen godtgjørelse eller lønn for deltagelse.

.....

Sted og dato, Signatur.

Searvvat og jearahallamii?

”Etter krigen”

Motstandskraft og styrke i samisk befolkning i gjenreisningstiden etter 2 verdenskrig.

Empiri og teoretisk perspektiv

Doagáš jearahallamii

Projekta lea oassin mu mastergrada oahpus psykalaš dearvašvuodas UIT Tromssa universiteta bokte. Čállosa ulbmil dea duoguštit ja buktit ovdán sábmelažžaid searranaš birgenvugiid váddis dáhpáhusaid maŋŋá. Nu mo 2 máilbmeseoahpi sáhtii leat ge ollusiidda. Sihke soađi áiggis ja soađi maŋŋá. Lean jurddašan deadduhit maid sábmelažžat iežaset jurdagii daáid áššid birra.

Jearan Finnmarkku álbmoga geat vásihedje soađi, evako dahje bahtareami soađis ja boaldin čávdčča searvat jearahallamii.

Muđui de čállošis lea rádjén dan lahkai ahte bovdén sábmelažžaid searvat daid eavttin sápmelšvuhtii; Giella, eallindábit, ja kultuvrra.

Maid searvan iskkadeapmái mielddisbuktá?

Lea kvantitatiiva iskkadeapmi mas jearahallojit duodaštheadjit das ahte mii lea diehalaš sin eallinmovtta duolahit ja sin birgemii soađi ruosuid maŋŋá ja dilis mii leai sis geat vásihedje váddisvuodaid

Jearahallan bistá gaskal 30 ja 60 minuvtta. Jearahallan báddejuvvo ja čállo ja das maŋŋá guorahallo ja tulkojuvvo dihto eavttuid vuodul.

Mii geavvá dieđuidguin?

Buot persovna dieđut leat suollemasa.

Dieđut maid buvttát eai geavhuvvo eará og dán dihto iskkadeapmai.

Suollemahhtin dieđuidguin geavva sierranaš vuogi mielde maid dušše master-oahppi ieš diehtá. Dáid sáhtá master-oahppi čuovvut maŋás nu ahte lea vejolaš geassádit iskkadeamis goas ieš hálidat.

Jiednabáddit vurkejuvvojit lohka duoken dassái leat čállon ja de dat sihkojuvvojit.

Prošjekta loahppá plana miel miessemánus 2015 ja dan maŋŋá buot dieđut sihkojuvvojit.

Dieđut maid buvttát ovdán bohtet leat mielde masterčállošis mas lea sisa addin áigi miessemánus 2015. Čállošis ii leat vejolaš dovdát du dahje dieđuid maid leat buktán.

Eakotdáhtolaš seavan

Iskosii lea eaktodáhtolaš searvan ja sáhtat geassádit goas de hálideaččat vaikko man ge sivas. It dárbbas siva albmuhit jos geassádat. Jos geassádat de buot dieđut maid leat buktán sihkojuvvojit ja biliduvvojit.

Gii searvá iskadeapmai galgá čálalaččat miedihit ja duodaštit iezas iezas seavama vuolláičállagin.

Jos miedat searvat de válldan oktavuoda duinna ja sohpe áiggi ja saji jearahallamii. Jos lea dárbu de lea mus kántor mas sáhte háleštit.

Jos hálidat searvat ja leat gazaldagat iskadeapmái de sáhtat váldit oktavuoda munjja telefon bokte Anja Somby telefon 46969096 dahje mail bokte anjasomby@yahoo.no

Čálus lea álbmuhuvvon Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Jearahallan skohpi.

Anja Somby Master čallosii

Master pskalaš dearvvašvuodas Tromssa universiteta

1. Mital vehá iezat birra. Man boaris leat. Gos orut bearaš dilis
2. Mo don vásihit nubbi máilbmesoadi dahje maŋŋá soađe áiggi?
3. Fuobmát go dakkár áššid mat ledje dutnje dehálaččat vai birgejit silolažžat dahje mielaid ektui go veardidat maid vásihit?
4. Leat go dus dieđut maid hálidivččet mitalit dán áššis?

Jos bohtet ovdán áššit mat leat dahje orrot dehálaččat de jearan vel lassi dieđui das.

Jos hálidivččen eambo gullat muhtin diehto áššis de jearalan vel Sáhtašit go eambo dán birra mitalit?

Loahpas geardduhan vel dieđuid mat leat boahtan ovdán informantii.

Suolleasvuoda lohpadus

Mun (Namma) čálan vuollá suollemasvuoda lohpadusa og lean oassálastán Anja Somby master čállosa dutkamis 2014 dálvvi. Tromssa universitetas. Dát lea bastevas suollemasvuoda lohpadus.

.....

Namma, sadji, Vuolláičála.

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Norsk samfunnsvitenskapelig

NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICE

Ann-Rita Gjertzen Institutt for helse- og omsorgsfag UiT Norges arktiske universitet

9037 TROMSØ Vår dato: 14.11.2014 Vår ref: 40567 / 3 / IB Deres dato: Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 03.11.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

40567

Behandlingsansvarlig Daglig ansvarlig Student

Etter krigen. Motstandskraft og styrke i samisk befolkning i gjenreisningstiden etter 2 verdenskrig. Empiri og teoretisk perspektiv.

UiT Norges arktiske universitet, ved institusjonens øverste leder Ann-Rita Gjertzen Anja Somby

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd

med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.05.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen
Katrine Utaaker Segadal

Kontaktperson: Inga Brautaset tlf: 55 58 26 35 Vedlegg:
ProsjektvurderingKopi: Anja Somby anjasomby@yahoo.no

Inga Brautaset

Dokumentet er elektronisk

OSLO: NSD. Universitetet i Oslo

TRONDHEIM: NSD. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

TROMSØ: NSD. SVF, Universitetet i Tromsø

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Data innhentes ved dybdeintervju med samer som opplevde evakueringstiden og nedbrenningen av Finnmark under den tyske tilbaketrekningen i 1944. Tema vil være kilder til og opprettholdelse av livsmot og motstandskraft i møte med de belastninger, vanskeligheter og problemer de møtte.

Formålet med prosjektet er å dokumentere hvilken motstandskraft, styrke og mestringsstrategier samene brukte i gjenreisningstiden etter 2. verdenskrig. Studien vil heve bevisstheten om ulike mestringsstrategier og hva samer selv anså som viktig for sin motstandskraft og styrke.

Rekruttering skjer gjennom lokale historielag, eget nettverk og lokale arrangement for 70-års jubileet for frigjøringen av Øst-Finnmark. Utvalget får skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet, men veileders navn og kontaktopplysninger bør tilføyes. Utvalget må få informasjon på det språket de foretrekker/forstår best (norsk eller samisk).

Intervjumaterialet vil inneholde sensitive personopplysninger, om etnisk bakgrunn, evt. også om helseforhold. Vi minner om at deltagelse i intervju kan være belastende, og at student, og spesielt veileder, har ansvar for å ivareta deltagerne på best mulig måte. Dersom noen av informantene skulle få reaksjoner/ha behov for oppfølging, bør student/veileder ha tenkt igjennom hvor informanten kan henvises.

I datamaterialet vil den enkelte informant kunne gjenkjennes indirekte (via alder, kjønn, bosted og erfaringer), og data skal kobles mot navn. Personvernombudet legger til grunn at student og veileder følger UiT sine interne rutiner for datasikkerhet. Utskrifter og lydopptak lagres innelåst. I datamaterialet skal navn erstattes med koder som viser til en navneliste (koblingsnøkkel), som lagres innelåst og adskilt fra øvrige opplysninger.

I masteroppgaven/publikasjonen skal data presenteres slik at enkeltpersoner ikke kan gjenkjennes.

Innsamlede opplysninger anonymiseres ved prosjektslutt 31.05.2015 (jf. informasjonsskriv til deltagerne). Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)

- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende

sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)- slette lydopptak

Prosjektnr: 40567

Jürgen Kasper
Institutt for helse- og omsorgsfag
UiT Norges arktiske universitet
9037 TROMSØ

Vår dato: 16.06.2015

Vår ref: 40567/6/IB/LR

Deres dato:

Deres ref:

BEKREFTELSE PÅ ENDRING

Vi viser til statusmelding mottatt 15.06.15 for prosjektet

40567

Etter krigen. Motstandskraft og styrke i samisk befolkning i gjenreisningstiden etter 2 verdenskrig. Empiri og teoretiske perspektiv.

Personvernombudet har registrert at Jürgen Kasper har overtatt som daglig ansvarlig for prosjektet etter Ann-Rita Gjertzen, jf. bekreftelser pr epost 15.06.15.

Personvernombudet har også registrert ny dato for prosjektslutt 30.10.15.

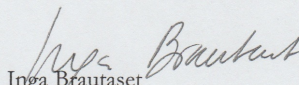
Personvernombudet legger til grunn at prosjektopplegget for øvrig er uendret.

Ved ny prosjektslutt vil personvernombudet rette en henvendelse til daglig ansvarlig og student vedrørende status for behandling av personopplysninger.

Ta gjerne kontakt dersom noe er uklart.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Inga Brautaset

Kopi: Anja Somby, Doaresluohkka 29, 9826 SIRMA

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, HSL, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 61 53. solvi.anderssen@uit.no

REK

REGIONALE KOMITEER FOR MEDISINSK OG HELSE

Region: Saksbehandler:

REK nord Monika Rydland Gaare

Telefon:

77620756

Vår dato:

07.11.2014

Deres dato:

03.11.2014

Vår referanse:

2014/2075/REK nord

Deres referanse:

Anja Karin SombyDPS Øst-Finnmark Døgnetenheten Tana

2014/2075 Etter krigen

Vi viser til innsendt skjema for forespørsel om fremleggingsplikt datert 03.11.2014. Forespørselen er behandlet av Regional komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK nord) på fullmakt.

Framleggingsplikt

De prosjektene som skal framlegges for REK er prosjekt som dreier seg om "medisinsk og helsefaglig forskning på mennesker, humant biologisk materiale eller helseopplysninger", jf. helseforskningsloven (h) § 2. "Medisinsk og helsefaglig forskning" er i h § 4 a) definert som "virksomhet som utføres med vitenskapelig metodikk for å skaffe til veie ny kunnskap om helse og sykdom". Det er altså formålet med studien som avgjør om et prosjekt skal anses som framleggelsespliktig for REK eller ikke.

Forskningsetisk vurdering

Det opplyses i skjemaet at formålet med prosjektet er å heve bevissthet om ulike mestringsstrategier samt å avdekke hva samer selv anser som viktig for sin motstandskraft og sin styrke. Man antar at dette vil kunne bidra til økt innsikt i kulturspesifikke fenomener og forståelse, samt at helsepersonell vil kunne ha nytte av en slik bevisstgjøring for å kunne få

større forståelse for motstandskraft i samisk sammenheng. Det opplyses videre at det ikke vil være pasienter eller den enkeltes helsespørsmål som blir fokus for oppgaven.

Selv om dette prosjektet kan ha et helsefaglige aspekt og funnene i studien indirekte vil kunne gi en helsemessig gevinst så faller ikke prosjektet inn under definisjonen av de prosjekt som skal vurderes etter helseforskningsloven. Prosjektet skal således ikke vurderes etter helseforskningsloven.

Vedtak

Etter søknaden fremstår prosjektet ikke som et medisinsk og helsefaglig forskningsprosjekt som faller innenfor helseforskningsloven. Prosjektet er ikke fremleggingspliktig, jf. helseforskningslovens § 9, jf. forskningsetikkloven § 2.

Komiteens vedtak kan påklages til Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag, jfr. helseforskningsloven § 10, 3 ledd og forvaltningsloven § 28. En eventuell klage sendes til REK nord. Klagefristen er tre uker fra mottak av dette brevet, jfr. forvaltningsloven § 29.

Vi ber om at alle henvendelser sendes inn via vår saksportal: <http://helseforskning.etikkom.no> eller på e-post til: post@helseforskning.etikkom.no.

Vår referanse må oppgis ved alle henvendelser

Vennligst oppgi vårt referansenummer i korrespondansen.

Besøksadresse: Telefon: 77646140

MH-bygget UiT Norges arktiske **E-post:** rek-nord@asp.uit.no

All post og e-post som inngår i saksbehandlingen, bes adressert til REK nord og ikke til enkelte personer

Kindly address all mail and e-mails to the Regional Ethics Committee, REK nord, not to individual staff

universitet 9037 Tromsø

Web: <http://helseforskning.etikkom.no/>

Med vennlig hilsen

May Britt Rossvoll sekretariatsleder

Monika Rydland Gaare seniorkonsulent

ERKLÆRING

avgitt av

.....Anja Karin Somby.....

student

angående

plagiering ved innlevering av semester- og eksamensoppgaver

Jeg erklærer herved at jeg har lest nedenforstående beskrivelse av plagiering og riktig kildehenvisning, forstått grensetilfeller og diskutert eventuelle uklarheter med en studieveileder.

Jeg har også gjennomgått vedlagt test, svart riktig på alle spørsmålene og forstått begrunnelsene for alle svarene.

Dersom jeg allikevel leverer plagiert tekst i forbindelse med semester- eller eksamensoppgaver, vil jeg ikke påberope meg mangelfull informasjon, men vedstå meg at plagieringen er gjort med overlegg og akseptere strykkarakter og eventuelt utvisning fra universitetet.

.....Sirma den 02.10.16.....

Sted og dato

Anja SOmby

.....
Studentens underskrift

